

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Diplomová práce

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Podoby mystifikace v poetice Divadla Jára Cimrmana

Diplomová práce

Autor: Karolína Konopásková
Studijní program: N 7504 Učitelství pro střední školy
Studijní obor: Učitelství pro 2. stupeň ZŠ – anglický jazyk a literatura
Učitelství pro střední školy – český jazyk a literatura
Vedoucí práce: prof. PhDr. Vladimír Křivánek, CSc.

Hradec Králové

2015

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Karolína Konopásková
Studium: P13186
Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy
Studijní obor: Učitelství pro střední školy - český jazyk a literatura, Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - anglický jazyk a literatura

Název diplomové práce: Podoby mystifikace v poetice Divadla Jára Cimrmana

Název diplomové práce AJ: Forms of Mystification in poetics of the Theatre Jára Cimrman

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

a

Anotace:

a

Garantující pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: prof. PhDr. Vladimír Křivánek, CSc.

Oponent: PhDr. Zdeněk Šanda, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 18.4.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne:

Podpis:

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala prof. PhDr. Vladimíru Krivánkovi, CSc. za odborné vedení práce.

Dále bych chtěla poděkovat panu Zdeňku Svěrákovi za zapůjčení hry *Domáci zabijačka* a Járu Cimrmanovi za inspiraci k napsání této práce.

Anotace

KONOPÁSKOVÁ, KAROLÍNA. *Podoby mystifikace v poetice Divadla Jára Cimrmana*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. 74 s. Diplomová práce.

Diplomová práce s názvem *Podoby mystifikace v poetice Divadla Jára Cimrmana* se zabývá mystifikační hrou a jejími podobami. V úvodu práce je Divadlo Jára Cimrmana stručně zasazeno do kontextu divadel malých scén druhé poloviny dvacátého století, také je zde shrnuta historie tohoto divadla. Práce se dále věnuje podobám mystifikace v literatuře od devatenáctého století. Poté se již zabývá jednotlivými mystifikačními podobami Divadla Jára Cimrmana. Do diplomové práce je také zahrnuto, jak na tuto mystifikační hru přistoupili čtenáři a diváci.

Klíčová slova

Divadlo Jára Cimrmana, divadla malých scén, Zdeněk Svěrák, Ladislav Smoljak, Jára Cimrman, mystifikace, druhá polovina dvacátého století.

Annotation

KONOPÁSKOVÁ, KAROLÍNA. *Forms of Mystification in Poetics of Jára Cimrman's Theatre*. Hradec Králové: Pedagogical Faculty, University of Hradec Králové, 2015, 74 p. Master Degree Thesis.

This master thesis named *Forms of Mystification in Poetics of Jára Cimrman's Theatre* deals with the mystifying game and its forms. In the introduction Jára Cimrman's Theatre is briefly contextualized with the theatres of small stages of the second half of twentieth century and also the history of this theatre is summed up. Then the master thesis follows up the forms of mystification in literature from the nineteenth century. Then individual forms of mystification of Jára Cimrman's Theatre are analyzed. The acceptance of the mystifying game by the readers and spectators is included.

Keywords

Jára Cimrman's Theatre, theatres of small stages, Zdeněk Svěrák, Ladislav Smoljak, Jára Cimrman, mystification, second half of twentieth century.

Obsah

Úvod	10
1. Divadlo Jára Cimrmana v kontextu malých scén	12
2. Historie Divadla Jára Cimrmana	15
2.1 Nealkoholická Vinárna U Pavouka.....	15
2.2 Vznik a vývoj divadla	16
2.3 Salón Cimrman	18
3. Podoby mystifikace	20
3.1 Literární mystifikace v české literatuře	20
3.2 Mystifikace jako součást budování české kultury	20
3.3 Mystifikace jako součást autostylizace	21
3.4 Mystifikace jako součást vyprávění.....	22
3.5 Mystifikace jako parodická destrukce.....	23
3.6 Mystifikace jako svébytná zábava	24
4. Hra na vědu	26
4.1 Cimrmanologie a cimrmanologové	27
4.2 Vědecké metody a experimenty	28
4.3 Důkazy	28
5. Parodie žánrových konvencí.....	31
5.1 Pohádka.....	31
5.2 Detektivka	33
5.3 Pověst.....	35
5.4 Operní libreto	37
5.5 Další žánry	38
6. Hra s jazykem	40
6.1 Cizí jazyky	40
6.2 Ustálená slovní spojení.....	43
6.3 Užívání slov se dvěma významy	45
6.4 Vulgarismy.....	46
6.5 Přeřeknutí a špatná výslovnost	48
6.6 Složité formulace.....	50
6.7 Vlastní jména.....	50
7. Literární a historické odkazy	53

7.1 Jan Neruda.....	53
7.2 Karel Havlíček Borovský	56
7.3 Petr Bezruč	57
7.4 Další díla	58
7.5 Historické události.....	60
8. Přijetí mystifikace	62
9. Domácí zabijačka	65
Závěr.....	70
Použitá literatura.....	72
Primární literatura.....	72
Sekundární literatura	72
Internetové zdroje.....	74

Úvod

Tato diplomová práce se bude věnovat podobám mystifikace v poetice Divadla Járy Cimrmana. Autorské Divadlo Járy Cimrmana vzniklo v šedesátých letech dvacátého století a autoři Ladislav Smoljak a Zdeněk Svěrák napsali pro toto divadlo celkem patnáct her. Ústřední postavou tohoto divadla je fiktivní génius Jára Cimrman, který údajně žil na přelomu devatenáctého a dvacátého století a kterému je připisováno i autorství uváděných her.

Diplomová práce bude rozdělena na dvě části. V první části práce si zařadíme Divadlo Járy Cimrmana do kontextu divadel malých scén druhé poloviny dvacátého století. Poté si o něco podrobněji nastíníme i historii Divadla Járy Cimrmana. Dále se budeme již věnovat mystifikaci. Jako první si vytyčíme jednotlivé podoby literární mystifikace, které se v literatuře objevovaly od devatenáctého století.

Druhá část diplomové práce bude věnována již konkrétním podobám mystifikace v poetice Divadla Járy Cimrmana. Každé z těchto podob a jejich analýze pak bude věnována jedna kapitola. Proto tato práce nebude založena na detailních popisech dějů jednotlivých dramát, v kterých bychom odděleně hledali různé mystifikační prvky. Práce bude pojata tak, že se jednotlivým podobám mystifikace budeme věnovat napříč všem hrám Divadla Járy Cimrmana.

Výjimku bude tvořit kapitola zabývající se hrou *Domáci zabijačka*, jejímž autorem je Jiří Šebánek. Tato hra byla stažena z repertoáru po odchodu Jiřího Šebánka z Divadla Járy Cimrmana v roce 1969 a měla pouhých třicet čtyři repríz. *Domáci zabijačku* proto budeme analyzovat odděleně. Jelikož hra není příliš známá, v kapitole bude shrnut i děj této hry

Jako základní materiál nám poslouží pouze textové předlohy těchto her, které souborně v roce 2009 vydalo nakladatelství Paseka. V tomto souboru není zahrnuta hra *Domáci zabijačka*. Nevydaný text této hry nám zapůjčil Zdeněk Svěrák. Jednotlivé záznamy z představení a také filmy *Jára Cimrman ležící, spící* (1983) a *Rozpuštěný a vypuštěný* (1984), jejichž autory jsou Ladislav Smoljak a Zdeněk Svěrák, a jež jsou inspirovány postavou Járy Cimrmana, nebudou do této práce zahrnuty. Proto z centra

našeho zájmu vyloučíme herecké výkony či jistou improvizaci, kterou bychom mohli v záznamech představení nalézt.

Cílem této práce bude nejen popsat a analyzovat mystifikační podoby tohoto divadla, ale v centru pozornosti budou také i prostředky, které jsou pro vytvoření mystifikační hry nezbytné.

1. Divadlo Járy Cimrmana v kontextu malých scén

Autorské divadlo sedmdesátých let dvacátého století můžeme rozdělit do dvou protilehlých tendencí. Na jedné straně stojí text-appealovost, kde působí „jevištní literáti“, a na druhé straně je grotesknost, kde působí „jevištní klauni“.

Text-appeal byl původně pořad, který vznikl v pražské Redutě v letech 1957 a 1958 a ve kterém „*Jiří Suchý zpíval své písničky a Ivan Vyskočil četl své povídky. Text-appeal měl být přehlídkou nějakých dráždicích a lhostejnost rušících textů. Dál se text-appeal vyvíjel v pořad textem spojených písniček, povídek a muziky. Většinou si povídky a verše četli autoři sami.*“¹

Od konce padesátých let vznikala v autorských divadlech tradice tzv. text-appealů. Jedná se o označení divadelního představení, které má podobu moderního literárního kabaretu. Svoji formou navazují na autorská divadla první poloviny dvacátého století, např. Divadlo satiry, Osvobozené divadlo, D 34, Červená sedma. Nejdůležitějším rysem těchto autorských divadel je působení na diváka textem. Text může mít čtenou, zpívanou či hranou podobu. Text-appeal je považován za „nejdůslednější autorskou formu divadelního představení.“²

Na počátku šedesátých let začaly vznikat pořady, které byly vystavené na principech text-appealu. Jsou to například „*nezapomenutelné pořady M. Šimka a J. Grossmanna v tzv. Divadelním klubu Olympik (1961 – 71), později i v Semaforu (Návštěvní dny I. – IV., 1967 – 71; Besídky, 1967 – 70), dále pravidelné úvodní semináře Z. Svěráka, L. Smoljaka, J. Šebánka aj. ve všech představeních Divadla Járy Cimrmana (1967 –); písničkové pořady typu S úsměvem idiota (1969), S úsměvem donkichota (1970) či Hurá na Bastilu (1970) a další.*“³

Během těchto představení se klade velký důraz na diváka. Představení často vznikají improvizovaně až ve chvíli, kdy již autoři stojí před publikem a samotní diváci pak bývají do hry zapojováni. Toto je typické i pro Divadlo Járy Cimrmana. Jako příklad nám může posloužit seminář ke hře *Afrika*, když jeden z cimrmanologů přednáší o vztahu mezi Járrou Cimrmanem a Josefem Václavem Sládkem. Přednášející několikrát

¹ JUST, Vladimír. *Proměny malých scén*. První vydání. Praha: Mladá fronta, 1984, s. 130.

² Tamtéž, s. 132.

³ Tamtéž, s. 130-132.

pohlédne na vytipovaného diváka, který sedí poblíž a nakonec na něj i promluví: „Promiňte, že se na vás pořád dívám, ale vy jste Josefu Václavu Sládkovi tak neuvěřitelně podobný... Není ve vaší rodině nějaká rodová vazba ke Sládkovi? Třeba o tom ani nevíte... No nic, omlouvám se. Takže znovu...“⁴ Uvedme si alespoň ještě jeden příklad tentokrát ze semináře ke hře *Dobytí severního pólu*, kde přednášející potřebuje k vytvoření živého obrazu tři muže a jednu ženu z publika. Muže usadí na lavičku a vysvětluje jim jejich role. „První bude představovat zatvrzelého odpůrce pojišťovací myšlenky, který na to jaksepatří doplatil. Nebyl pojištěn a vyhořel. Ale ani to ho nepoučilo, tváří se zpupně, pojistit se nedá. Je to postava nesympatická, záporná, možná že by bylo lepší, kdybyste si to vyměnil s tím pánem vedle, ten se mi na to zdá lepší typ...“⁵ Spolu s divákem autoři vytváří komickou situaci.

Druhou tendencí autorských divadel je již zmiňovaná grotesknost. Zatímco se u text-appealovosti klade důraz na obsah řečeného, u grotesknosti je zdůrazňován způsob prezentace. Proto se zde setkáváme s „jevištními klauny“. Herci často pracují s výrazovými prostředky, kterými jsou mimika, gestika a hlasový projev. Do této skupiny můžeme například zařadit „Boleslava Polívku z Divadla na provázku, Borise Hybnera a Ctibora Turbu z někdejší Pantomimy Alfréda Jarryho, později z Cirkusu Alfréd apod.“⁶

S touto groteskností se můžeme u Divadla Járy Cimrmana také setkat, a to u hereckého výkonu Zdeňka Svěráka. V tomto případě se ale jedná o určitou parodii. Svěrák záměrně přehrává svoji roli cimrmanologa. Svěrák se tak snaží publiku co nejnázorněji a nejdůkladněji představit osobnost Járy Cimrmana. Vžívá se do role nadšeného badatele a během svých přednášek výrazně používá gestikulaci, mimiku i klade důraz na hlasový projev a artikulaci. Ale jak jsme si uvedli v již v úvodu práce, hereckými výkony se zabývat nebudeme, zde nám to pouze posloužilo jako výstižný příklad grotesknosti.

⁴ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. Afrika: Češi mezi lidožravci. CIMRMAN, Jára da, Ladislav SMOLJAK a Zdeněk SVĚRÁK. *Hry a semináře: úplné vydání*. Vyd. 2., dopl. V Praze: Paseka, 2010, s. 494.

⁵ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Dobytí severního pólu: Severské drama*. CIMRMAN, Jára da, Ladislav SMOLJAK a Zdeněk SVĚRÁK. *Hry a semináře: úplné vydání*. Vyd. 2., dopl. V Praze: Paseka, 2010, s. 339.

⁶ JUST, Vladimír. *Proměny malých scén*. První vydání. Praha: Mladá fronta, 1984, s. 158.

Mezi autorskými divadly malých scén má Divadlo Jára Cimrmana ojedinělé postavení. Podle Justa ho dokonce můžeme považovat za „nejstylizovanější“ soubor všech dob. Divadlo Jára Cimrmana považuje za divadlo „*jevištní komické stylizace a nikoli za divadlo jevištní poetické.*“⁷ Ale to je zřejmě důvod, proč je Divadlo Jára Cimrmana tak osobité a originální.

⁷ JUST, Vladimír. *Proměny malých scén*. První vydání. Praha: Mladá fronta, 1984, s. 157.

2. Historie Divadla Jára Cimrmana

2.1 Nealkoholická Vinárna U Pavouka

Postava Jára Cimrmana se poprvé objevila v pořadu Vinárna U Pavouka. Jednalo se o rozhlasový hudebně zábavný pořad z let 1965 – 1969, který připravovalo armádní vysílání Československého rozhlasu. Autory pořadu byli Zdeněk Svěrák a Jiří Šebánek. Režisérkou byla Helena Philippová. Vinárna U Pavouka se vysílala jednou měsíčně z neexistující pražské nealkoholické vinárny.

Pořad se skládal z několika prvků. Jednalo se o jakoby přímý přenos jazzových koncertů, které byly doprovázeny slovem. Svěrák s Šebánkem posluchačům zprostředkovávali, co se ve vinárně odehrává. Na pomyslném podiu se střídali nejrůznější umělci. Byly zde již zmíněné jazzové koncerty, vedly se rozhovory s hosty vinárny, někteří četli své povídky, vystupoval tam i kouzelník Jožka Meran Blažejovský, a dokonce proběhla soutěž o titul Miss Pavouk 66. Stálým hostem býval muzikolog dr. Evžen Hedvábny (vlastním jménem Karel Velebný) či inženýr Artuš Lefler (vlastním jménem Oldřich Unger). Jednou z postav, která se ve vinárně objeví, je i Jára Cimrman.

Jára Cimrman se ve Vinárně U Pavouka poprvé objeví jako současník, je jím „řidič parního válce n.p. Stavby silnic a železnic z Hradce Králové, který vystavuje v nafukovací hale vinárny své naivní sochy; exponáty tvoří předměty, které přejel válcem. Tato výstava, která je zveřejněna v dílu z 16. 9. 1966, ztroskotává, protože hala „uchází“, ale Jára Cimrman se nevzdává: přinesl si hustilku a snaží se chybějící vzduch do splasklé haly doplnit.“⁸

O Vánocích téhož roku se ve Vinárně U Pavouka objevil Jára Cimrman již jako historická osobnost, zapomenutý český génius, jehož truhlu s rukopisnou pozůstalostí objevil dr. Hedvábny při budování krbu ve své liptákovské chalupě. Tomuto objevu předcházela schůze Jiřího Šebánka, Zdeňka Svěráka, Ladislava Smoljaka a Miloně Čepelky.

⁸ VONDRÁČEK, Jiří. Hra na skutečnost: Od rozhlasového pořadu Vinárna U Pavouka k Divadlu Jára Cimrmana. SVĚRÁK, Zdeněk a Jiří ŠEBÁNEK. *Vinárna U Pavouka*. Druhé vydání. Praha: Paseka, 2001, s. 207. ISBN 80-7185-395-X.

2.2 Vznik a vývoj divadla

Iniciátorem schůzky, která se konala 29. 10. 1966, byl Jiří Šebánek, který navrhl založení Divadla Jára Cimrmana a ostatním předložil ve dvanácti bodech načrtnutou koncepci divadla. Souvislost mezi budoucím divadlem a postavou Jára Cimrmana byla zmíněna hned v prvním bodě Šebánkových tezí. „*Divadlo budiž pojmenováno po neznámém českém géniovi Járovi Cimrmanovi a zasvěceno jeho životu a dílu. Na scéně tohoto divadla budou předváděny hry z jeho pozůstalostí, které se pravděpodobně nebudou moci inscenovat jinde než právě v Divadle Jára Cimrmana a nikým jiným než členy tohoto divadla.*“ „...vedle představy nežijícího génia je tu latentní přítomnost budoucího odhalování skutečnosti vědeckými nebo raději pseudovědeckými postupy, jehož součástí má být uvádění chystaných divadelních her...“⁹

K založení divadla byly přizvané i další osobnosti podílející se na vysílání pořadu Vinárna U Pavouka. Byli to Karel Velebný, Oldřich Unger, Jan Trtílek a režisérka Helena Philippová, která stála u zrodu několika dalších divadel, například Na zábradlí či Semafor. Na této schůzce se také dohodli, že každý napíše jednoaktovou hru. Jako první přišel Zdeněk Svěrák s hrou *Akt*, kterou začali hned zkoušet, protože Philippová již dohodla na 19. června 1967 představení pro Státní divadelní studio. Jiří Šebánek nestihl svou hru *Domácí zabijačka* dopsat, a tak museli vymyslet náhradní program. „*Původní plán uvést dvě Mistrovy aktovky s krátkou informací o jeho životě byl z nouze nahrazen formou, kterou si pak podržela všechna další představení: do přestávky řada odborných přednášek seriózních vědců, po přestávce hra z Cimrmanovy pozůstalosti, týmiž odborníky předvedená.*“¹⁰ Premiéra *Aktu* byla pak v říjnu téhož roku.

V listopadu uvedlo Divadlo Jára Cimrmana druhou jednoaktovku *Vyšetřování ztráty třídní knihy*, kterou napsal Ladislav Smoljak. Šebánkova hra *Domácí zabijačka* měla premiéru v únoru 1968. První tři hry byly ze současnosti. Teprve *Hospodu Na mýtince* napsali Smoljak se Svěrákem tak, jako by vznikla někdy koncem devatenáctého století nebo začátkem století dvacátého.

⁹ VONDRÁČEK, Jiří. Hra na skutečnost: Od rozhlasového pořadu Vinárna U Pavouka k Divadlu Jára Cimrmana. SVĚRÁK, Zdeněk a Jiří ŠEBÁNEK. *Vinárna U Pavouka*. Druhé vydání. Praha: Paseka, 2001, s. 208. ISBN 80-7185-395-X.

¹⁰ SVĚRÁK, Zdeněk. Historie Divadla Jára Cimrmana. *Divadlo Jára Cimrmana: Dodatky*. Praha, Litomyšl: Paseka, 1993, s. 10. ISBN 80-85192-62-4.

Po vymezení doby života Járy Cimrmana autoři také upravili i předchozí hry *Akt* a *Vyšetřování ztráty třídní knihy*. Svěrák se Cimrmanovo autorství snaží podpořit i v úvodním semináři. „Připsal jsem jednu přednášku o tom, proč musela být původní *Mistrova hra* převedena do současných poměrů, že si to vlastně náš velikán přál, jak jsem při rekonstrukci postupoval, co zůstalo zachováno z původního textu.“¹¹ V této hře také po srpnu 1968 udělali z příslušníka VB sexuologa. Ve *Vyšetřování ztráty třídní knihy* pouze změnili kostýmy a ministr školství se proměnil v zemského školního radu.

Opereta *Hospoda Na mýtince* byla již pojata, jako by ji napsal sám Cimrman. „A tím autoři našli svou inscenační tvář: staré naivní kočovné divadlo.“¹² Současnému publiku přizpůsobili pouze jazyk, protože se domnívali, že by archaický jazyk diváci nepřijali. *Hospoda Na mýtince* měla premiéru v dubnu 1969. Již během druhé sezóny docházelo k rozporům mezi jednotlivými členy divadla, a tak na konci sezóny divadlo opustil Jiří Šebánek s Helenou Philippovou. Na přání Jiřího Šebánka se pak z repertoáru stáhla jeho hra *Domácí zabijačka*, která měla pouhých třicet čtyři repríz.

Napsáním *Hospody Na mýtince* založili Smoljak se Svěrákem tradici. Na každé následující hře pracovali již vždy společně. Během sedmdesátých let vzniklo pět her: detektivní hra *Vražda v salónním coupé* (1970), *Němý Bobeš aneb český Tarzan* (1971), zpěvohra *Cimrman v říši hudby* (1973), pohádka *Dlouhý, Široký a Krátkozraký* (1974) a *Posel z Liptákova* (1977). V osmdesátých letech napsali dvě hry: hru s opravdovým deštěm *Lijavec* (1982) a severské drama *Dobytí severního pólu* (1985). V devadesátých letech Smoljak se Svěrákem představili tři díla: *Blaník* (1990), *Záskok* (1994) a *Švestku* (1997). V novém tisíciletí vznikly ještě dvě hry *Afrika* (2002) a *České nebe* (2008). Posledních pět her bylo napsáno s ohledem na Jana Kašpara, který v roce 1988 spadl ze stromu a zůstal upoután na invalidním vozíku, proto se v těchto hrách vyskytují postavy, které buď celou dobu mohou sedět (rytíř Smil Flek z Nohavic ve hře *Blaník*, náčelník Líná huba ve hře *Afrika*, praotec Čech ve hře *České nebe*), nebo to jsou přímo postavy invalidé (principál a zvědavý invalida Jirka Karásek ve hře *Záskok* a Svát'a Pulec ve hře *Švestka*).

¹¹ JEŽEK, Vlastimil a Zdeněk A. TICHÝ. *Šest z šedesátých: Lasica/ Schmid/ Smoček/ Smoljak/ Suchý/ Svěrák/ Šteпка/ Vyskočil divadelní legendy malých scén*. První vydání. Praha: Radioservis, a. s., 2003, s. 231. ISBN 80-86212-32-9.

¹² Tamtéž, s. 231.

Ladislav Smoljak a Zdeněk Svěrák napsali celkem patnáct her. Těchto patnáct her je stále v aktuálním repertoáru Divadla Jára Cimrmana. Některé z nich měly dokonce více než tisíc repríz. S koncem sezóny 2013 odehráli těžko uvěřitelných 12 334 představení.¹³

Divadlo Jára Cimrmana muselo během své téměř padesátileté existence několikrát změnit místo svého působení. V roce 1967 začínali hrát na Malostranské besedě. Od roku 1972 účinkovali v pražské Redutě. Od října 1974 do března 1975 střídali alternativní scény, kterými byly například studentské kluby, kde hráli bez kulís i kostýmů. Od roku 1975 působili v Branickém divadle. V roce 1983 se znovu přestěhovali tentokrát do Divadla Solidarita, dnešní Strašnické divadlo. A teprve v roce 1992 se usadili v Žižkovském divadle T. G. Masaryka, které bylo v roce 1996 přejmenováno na Žižkovské divadlo Jára Cimrmana.

2.3 Salón Cimrman

Jiří Šebánek několik let po svém odchodu, v roce 1980, založil společně s Karlem Velebným novou uměleckou skupinu s názvem Salón Cimrman. Tato skupina nejčastěji hrála ve Vysokoškolském klubu v Řeznické. „*Pořady této skupiny jsou méně divadelního a více text-appealového charakteru, kombinují mluvené slovo s prvky jazzového koncertu a vracejí tak původní cimrmanovskou ideu k jejím prapočátkům, obrazně řečeno do fiktivní vinárny U Pavouka.*“¹⁴ Miloň Čepelka byl jediný, který působil v obou skupinách.

Divadlo Jára Cimrmana a Salón Cimrman měly rozdílný pohled na postavu Jára Cimrmana. Smoljak se vyjádřil o Šebánkově pojetí tohoto českého génia takto: „*...Cimrman byl pro něj spíše než postavou jen jakousi krejčovskou pannou, na níž lze zavěsit cokoli, co autor pokládá za vtipné. My se Zdeňkem jsme ale chtěli vědět, jaký to mohl být člověk. (...) Vymodelovali jsme si ho jako podivínského, ale laskavého člověka,*

¹³ SMOLJAK, Ladislav, Zdeněk SVĚRÁK a Jaroslav WEIGEL. *Divadlo Jára Cimrmana: divadlo, které se proslavilo*. První vydání. Brno: CPress, 2014, s. 64. ISBN 978-80-264-0324-1.

¹⁴ JUST, Vladimír. *Smysluplná hra s nesmyslem*. SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Divadlo Jára Cimrmana*. Druhé vydání. Praha: Melantrich, 1988, s. 306.

*který všechno myslel dobře, který může způsobit katastrofu leda omylem. (...) V Šebánkových textech byl někdy až monstrem postrádajícím jakýkoli lidský rozměr.*¹⁵

Přesto si však Salón Cimrman našel stálé publikum a působil celá osmdesátá léta až do roku 1989, poté svou činnost obnovil ke konci roku 1998. Jiří Šebánek zemřel v roce 2007.

¹⁵ ŠVAGROVÁ, Marta. Humor už ne jen pro elitu. *Týden: moderní zpravodajský týdeník*. Praha: K Service, 1997, roč. 4, č. 45, s. 45.

3. Podoby mystifikace

3.1 Literární mystifikace v české literatuře

Literární mystifikace se v české literatuře od začátku devatenáctého století objevila v několika podobách. Než se budeme věnovat jednotlivým podobám, je určitě potřeba zmínit definici mystifikace. „*Mystifikace – jako čin umělecký – je vyhraněným případem stylizace, iniciuje zvláštní významovou vrstvu, zakládanou přítomností „nepravdy“, resp. existencí nebo alespoň dojemem existence metakomunikačního momentu ilustrovaného řadou: záměr (klamát) – nepravda (mimoestetická, estetická, fikce, zkreslenost, nesmysl...) – oklamání (alespoň částečné či dočasné nepoznání).*“¹⁶ Tento způsob stylizace můžeme najít ve všech vrstvách textu. Mystifikace, jak zmiňuje Merhaut (1994, s. 134), pak plyne z podstaty estetického postoje ke skutečnosti. Falešnost mystifikace je poněkud relativní. „*...je podobně relativní jako falešnost umění vůbec, jako kritéria pravdivosti v umění, jako opozice fikce sdělovací a fikce literární.*“¹⁷

Podoby mystifikace se v české literatuře od devatenáctého století postupně měnily a proměňovaly se i jejich funkce. Rozdělme si literární mystifikaci do pěti skupin, pěti podob, kterým se budeme postupně věnovat. Jsou to: mystifikace jako součást budování české kultury, mystifikace jako součást autostylizace, mystifikace jako součást vyprávění, mystifikace jako parodická destrukce a mystifikace jako svébytná zábava.

3.2 Mystifikace jako součást budování české kultury

Mýtus sehrál velmi důležitou roli na počátku národního obrození, v dobách, kdy bylo potřeba vytvořit či oživit tradici české kultury. V tomto období, na počátku devatenáctého století, bylo téměř nemožné představit si českou kulturu oddělenou od německé, proto se autoři uchýlili k tomu, že začali vytvářet českou kulturu mimo skutečnost pomocí mystifikace. Obrozenci se ve svých dílech obraceli hlavně do minulosti.

¹⁶ MERHAUT, Luboš. *Cesty stylizace: Stylizace, "okraj" a mystifikace v české literatuře přelomu devatenáctého a dvacátého století*. První vydání. Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd České republiky, 1994, s. 133. ISBN 80-85778-03-3.

¹⁷ Tamtéž, s. 134.

„Ve vztahu k minulosti mohla mystifikace dát vzniknout takovému obrazu dávné národní kultury, který by byl argumentem pro přítomnost. Počínaje rokem 1816 docházelo postupně k řadě „objevů“ starých českých památek, z nichž nejdůležitější naprosto převratně měnily dosavadní povědomí o české kulturní a zejména pak literární minulosti.“¹⁸ Dosavadní povědomí o české literární minulosti tyto „objevy“ měnily z důvodu údajného stáří těchto památek.

Jako první, v roce 1816, byla „objevena“ *Píseň vyšehradská*, v roce 1817 následoval *Rukopis královédvorský*, který svým jazykem a písmem spadal zhruba do třináctého století. O rok později, 1818, to pak byl *Rukopis zelenohorský*, který svým písmem odpovídal zhruba devátému století. V roce 1819 byla nalezena i „*Milostná píseň krále Václava, která měla dokázat, že původně německy psaná památka je dodatečným překladem českého originálu připisovaného Václavu I.*“¹⁹ Za těmito „objevy“ převážně stáli obrozenci Václav Hanka a Josef Linda.

Představa, že literární historie českého národa sahá až tak hluboko do minulosti, do třináctého, a dokonce už i do devátého století, byla pro obrozence povzbuzující. Měli se tak k čemu obracet. I přestože Josef Dobrovský prohlásil některé rukopisy za padělky. „*Obrozenská mystifikace není prostým klamem v mravním smyslu, je mnohem spíše nedílnou složkou budování ideálu české kultury.*“²⁰

3.3 Mystifikace jako součást autostylizace

Tato podoba literární mystifikace se týká různých forem zatajovaného či nepřirozeného autorství. I tuto podobu mystifikace nacházíme v české literatuře již od národního obrození. Jako příklad nám poslouží básnická tvorba Žofie Jandové či Marie Čacké.

„*Žofie Jandová byla, jak známo, mystifikačním výtvorem Ladislava Čelakovského, který pod tímto jménem otiskl v letech 1821-1823 několik básní*

¹⁸ MACURA, Vladimír. *Znamení rodu: České obrození jako kulturní typ*. Druhé vydání. Jinočany: H&H, 1995, s. 109. ISBN 80-85787-74-1.

¹⁹ Tamtéž, s. 110.

²⁰ Tamtéž, s. 110.

v *Dobroslavu a v Čechoslavu*.²¹ Čelakovský se domníval, že je v české literatuře potřeba ženské autorky, a svou mystifikaci postupně zdokonaloval, když nabádal své přátele, aby si s Žofíí Jandovou dopisovali. Kdo je Žofie Jandová se však brzy zjistilo, a tak Čelakovský neměl ani možnost uskutečnit své naplánované vyvrcholení, kterým bylo „*uveřejnění dvanácti selanek Žofie Jandové knižně*.“²²

Pod jménem Marie Čacké se tentokrát skutečně skrývala žena. Jednalo se o Božislavu Svobodovou. Tato mystifikace měla trochu jiný záměr. „*Z počátečního krytí pseudonymem (...) vyrostl kulturní čin, který již nemířil jen k naplnění dobové potřeby ženské básničky, ale k vytvoření dobově velice žádoucího typu autorky, který již Svobodová vlastní osobností unést nemohla. Šlo o obraz básničky jako ženy z lidu.*“²³

Mystifikace jako součást autostylizace se hojně začala objevovat v období dekadence, na přelomu devatenáctého a dvacátého století. Používali ji například Otokar Březina, Petr Bezruč, Jiří Karásek ze Lvovic či Arthur Breisky.

V každé autostylizaci je obsažen různou měrou mystifikační moment, při kterém autor formou mystifikace vstupuje do fiktivního světa díla. Objevuje se tak nerovnoměrnost mezi skutečností života a skutečností díla. Tato nerovnoměrnost je řešena autostylizační mystifikací, při které jsou nepravdivé či fiktivní prvky zdůrazňovány. „*Vedle zkreslování nebo vymyšlení historických materiálů se mystifikační tendence projevuje jako úsilí „napravit“ nepřesnosti, odstraňovat časem nabalená znamení, i jako časté a otevřené, hlášení fiktivnosti a konstruovanosti předkládaných zlomků osudu.*“²⁴

3.4 Mystifikace jako součást vyprávění

Tato mystifikace má některé rysy společné s předchozí mystifikací, která je součástí autostylizace. Opět se tu setkáváme se zatajovaným či nepřiznaným autorstvím.

²¹ MACURA, Vladimír. *Znamení rodu: České obrození jako kulturní typ*. Druhé vydání. Jinočany: H&H, 1995, s. 111. ISBN 80-85787-74-1.

²² Tamtéž, s. 112.

²³ Tamtéž, s. 113.

²⁴ MERHAUT, Luboš. *Cesty stylizace: Stylizace, "okraj" a mystifikace v české literatuře přelomu devatenáctého a dvacátého století*. První vydání. Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd České republiky, 1994, s. 166. ISBN 80-85778-03-3.

Výchozím momentem vyprávění bývá nalezený rukopis a následuje jeho rekonstrukce. Ve vyprávění se tak objeví dva vypravěči. Probíhá tu určitá hra na prostředníka. Autor nám zprostředkovává rekonstrukci, během které je vyprávěn příběh z nalezeného rukopisu. Zde jako příklad může posloužit dílo Jakuba Demla, konkrétně dílo *V Zabajkalí*, s podtitulem *Ze zápisů neznámého*.

Toto dílo se skládá z několika textů, které jsou napsány formou deníku a různých úvah, texty údajně pochází od několika autorů. Deml zde působí pouze jako překladatel a glosátor. Ve skutečnosti se v tomto díle seznamujeme s historií Demlova rodu, i když to tak na první pohled nemusí vypadat, jelikož je děj zasazen do Ruska. „*V Zabajkalí je syntézou autorových textů, převzatých a upravených zápisů jeho otce, rodových archetypů a mystifikačních komentářů.*“²⁵

Tento způsob mystifikace je nejen v české, ale i ve světové literatuře často používán. Nalezení rukopisu či nějakého starého dokumentu dodává příběhu věrohodnost, autentičnost, i když se v těchto případech jedná o autenticitu fiktivní.

3.5 Mystifikace jako parodická destrukce

Mystifikace jako parodická destrukce se v české literatuře začala objevovat od počátku dvacátého století. Za tímto typem literární mystifikace stojí Jaroslav Hašek. V této podobě mystifikace již začíná sílit prvek zábavy. „*Hašek ve svých textech tematizuje nedorozumění šířeji a důkladněji. Jeho pohled je ostřejší, inspirovanější společenským životem, cítěním sociálních rozdílů, chce spíše zaujmout příběhem nebo jeho náznakem, méně interpretovat smíchem, spíše nechávat působit věci v jejich vyvstávající komičnosti.*“²⁶

Jaroslav Hašek působil jako novinář v časopise *Svět zvířat*, kde jednotlivé mystifikace dokázal do svých příspěvků zakomponovat velmi nenápadně. Jeho mystifikace vznikaly v přirozeném prostředí, proto tak dokázaly splývat s publicistickým kontextem. Do jednotlivých příspěvků zařazoval fantazijní prvky,

²⁵ MERHAUT, Luboš. *Cesty stylizace: Stylizace, "okraj" a mystifikace v české literatuře přelomu devatenáctého a dvacátého století*. První vydání. Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd České republiky, 1994, s. 171. ISBN 80-85778-03-3.

²⁶ Tamtéž, s. 183.

takže vznikaly například tyto články: *Psí proletariát, Čarodějnice a kočky, Používání včel ve válečnictví, Vyděračství pomocí poštovních holubů* a další. Asi nejvýrazněji zapůsobil článek *Žaludníci* v čísle 243. V tomto článku představil nový druh ptáka, který se živi žaludy. Hašek přitom pouze vystřihl fotografii ptáka z německého pramene a přeložil německý název Eichelhäher jako žaludník, namísto správného českého názvu, kterým je sojka.

Hašek objevil ve Světě zvířat důležitý stylistický rys. „*Jeho podstatou je pouhá citace, výčet hodnověrně se tváricích fakt a materiálů, podávaných v chaotickém sledu, z něhož jsou vyňaty jednotlivé detaily a neočekávaným posunem kontextu uvedeny do zdánlivě parodického osvětlení.*“²⁷ Komičnost se tak skrývá v kontextu nových a nečekaných souvislostí.

Kolem roku 1904 Jaroslav Hašek založil politickou *Stranu mírného pokroku v mezích zákona*. S touto karikaturou politické strany se v roce 1911 dostal až k volbám. „*Hašek vyhledává, popisuje a v nadsázce rozvíjí různé podoby matení, nedorozumění a omylů. Neúnavně nachází množství historických příkladů, obměny humbuků, frází, rolí, paradoxů. Obrací naruby prázdné vlastenčení, prospěchaření, politikářské machinace, s gustem shledává v úřadech a úřednictví institucionalizovanou podobu mystifikování, v policejním špiclování zajímavé mystifikátorské povolání a zároveň vděčný terč k oklamání...*“²⁸ Po Haškově smrti byla v roce 1963 vydána kniha *Politické a sociální dějiny Strany mírného pokroku v mezích zákona*, která obsahovala Haškovy texty týkající se této politické strany založené na mystifikační hře.

3.6 Mystifikace jako svébytná zábava

Tato podoba mystifikace, která slouží k zábavě, je typická právě pro Divadlo Járy Cimrmana. V hrách Divadla Járy Cimrmana se v různé míře setkáváme se všemi výše zmíněnými podobami literární mystifikace nebo se na ně alespoň odkazují. Od čtenáře či diváka se předpokládá jejich znalost.

²⁷ PYTLÍK, Radko. Doslov. HAŠEK, Jaroslav. *Zábavný a poučný koutek Jaroslava Haška*. První vydání. Praha: Československý spisovatel, 1973, s. 269.

²⁸ MERHAUT, Luboš. *Cesty stylizace: Stylizace, "okraj" a mystifikace v české literatuře přelomu devatenáctého a dvacátého století*. První vydání. Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd České republiky, 1994, s. 205. ISBN 80-85778-03-3.

V jednotlivých hrách autoři, cimrmanologové, pracují s národními mýty, využívají autostylizace, na které je, dalo by se říci, vystavěná celá jejich práce v podobě vzniku postavy Járy Cimrmana, jemuž připisují autorství jednotlivých her, dále nachází ztracené rukopisy, které postupně rekonstruuji, a setkáváme se i s parodickými momenty. Převládá ale princip hry. Podrobněji se však těmto mystifikacím budeme věnovat v následujících kapitolách.

V semináři poslední hry *České nebe* se věnují rukopisným padělkům (Rukopis královédvorský a zelenohorský). Jára Cimrman byl údajně jedním z těch, kdo o pravosti rukopisů pochyboval. K rukopisům se pak vyjádřil takto: „*Básničky to jsou pěkné a muselo jim to dát, pacholkům, práci, ale podvádět se nemá. Já sám jsem se ve finanční tísní drobného literárního podvodu také dopustil, když jsem prodal Bezručovi své Slezské písně. A do dneška mě to mrzí.*“²⁹

Sami cimrmanologové se k problematice literární mystifikace také ve stejném semináři vyjádřili: „*Jak se na morální aspekt literární mystifikace díváme my cimrmanologové? My dobré úmysly falzifikátorů do jisté míry chápeme. A dovedeme dokonce pochopit, že je taková práce těšila. Ale vymýšlet si události, které se nikdy nestaly, a postavy, které nikdy nežily, a po léta mystifikovat celý národ, to se nám opravdu, ale opravdu přičí.*“³⁰

²⁹ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *České nebe: Seminář. Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 536. ISBN 978-80-7432-936-1.

³⁰ Tamtéž, s. 536.

4. Hra na vědu

Nyní se již můžeme věnovat jednotlivým podobám mystifikace Divadla Járy Cimrmana. První mystifikační podobou, kterou se budeme zabývat, je hra na vědu. Věda, lépe řečeno pseudověda, která pojednává o osobnosti, životě i díle Járy Cimrmana se nazývá cimrmanologie. Tuto pseudovědu, jak se dozvídáme ze semináře *Hospody Na mýtince*, je možné i studovat. „*Jak možná víte z denního tisku, na pražské konzervatoři byla konečně otevřena večerní škola cimrmanologie. Ke studiu se hlásí celá řada velmi nadaných posluchačů.*“³¹ Avšak student, který je nám z této školy představen, nadáním příliš neoplývá.

Jára Cimrman je fiktivní postava, ale bývá často označován za českého génia, za osobnost, která působila snad ve všech oblastech lidské činnosti. „*Italský vědec a publicista Genaro Castelli z Neapole přirovnal nedávno Cimrmana k sopce, která svou činností zasypala samu sebe. Je to myslím výstižné. Z Cimrmana opravdu jako z vulkánu tryskaly na všechny strany mohutné erupce objevů z oblasti fyziky, chemie, botaniky, filozofie, na něž pak dopadala sprška soch, obrazů, divadelních her, básní, referátů i jeho slavných kondolenčních listů, a vysoko nahoře se pak ještě dlouho vznášelo mračno drobných aforismů, matematických vzorců a historických dat, aby se nakonec, když už se zdálo, že se živel uklidnil, snesl z jasné oblohy výmluvný Mistrův epitaf: Budoucnost patří aluminu!*“³² Každou hrou je Cimrmanovo pole působnosti rozšířeno.

Představení Divadla Járy Cimrmana jsou zpravidla rozdělena na dvě části – seminář a hru. Výjimku v této struktuře tvoří pouze *Němý Bobeš* a do určité míry i *Posel z Liptákova* a *Lijavec*. Hra *Posel z Liptákova* se skládá ze dvou seminářů a dvou her. Hra *Lijavec* se odlišuje pouze formálně, když v úvodu představení jeden z vědců z technických důvodů ohlásí organizační změnu v podobě výměny pořadí závěrečné besedy a samotné hry *Lijavec*. *Němý Bobeš* je pouze seminář s ukázkami Cimrmanova dramatu.

³¹ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. Hospoda Na mýtince: Seminář. *Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 98. ISBN 978-80-7432-936-1.

³² SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. Dlouhý, Široký a Krátkozraký: Seminář. *Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 217. ISBN 978-80-7432-936-1.

4.1 Cimrmanologie a cimrmanologové

Během seminářů se na podiu střídají jednotliví herci, kteří ale vystupují pod svými vlastními jmény jako vědci – cimrmanologové a přednášejí. Aby zdůraznili věrohodnost svých výzkumů, prezentují se s vysokoškolskými tituly. Přednášky jsou zaměřené na jednotlivé oblasti působnosti Járy Cimrmana či na jednotlivé etapy jeho života. Vědci nás seznamují například s působením Járy Cimrmana jako pedagoga, dentisty, kriminálního i kriminalisty atd. Ze seminářů se také dozvídáme o jeho vztahu například k hudbě, pohádkám či historii atd. Cimrmanologové nás také detailně informují o nálezech jednotlivých rukopisů a o vědeckých postupech a metodách, které během své badatelské práce využili.

Ve hře *Němý Bobeš* se vědci dokonce rozhodli ukázat, jak sestavují z nalezených zlomků přibližnou podobu hry. Němý Bobeš byl v roce 1911 zničen Cimrmanovým sousedem Josefem Padevětem, který na některých listech této hry sušil houby. „*Chtěli bychom vám předvést, jak svědomitá vědecká práce může i z tak malé hromádky stavebního materiálu postavit solidní budovu dramatu. Nezasťiráme ovšem, že tu a tam chybí cihla či trám. Kde si nejsme jisti, neimprovizujeme. Nechceme totiž – a to říkáme otevřeně – postupovat jako profesor Fiedler z Vídně, který se také do rekonstrukce této hry pustil, dokonce ji jako celosvětovou premiéru uvedl. Pravda, předběhl nás. Ale když jsme to jeho představení ve Vídni zhlédli, všichni jsme se shodli, že o tak uchvátané prvenství není co stát.*“³³

Vědci berou svou práci velmi vážně a při svých bádáních si zakládají na důkladné pečlivosti a snaží se být jako správní vědci velmi konkrétní a podávat co nejdetailnější informace. Tyto detaily ale často bývají nepotřebné. Může jít například o podrobný popis cesty či počasí, když se s celým týmem vědců vydali zkoumat Cimrmanův Liptákov: „*Z Prahy jsme vyjeli 22. září v 9 hodin ráno. Povětrnostní podmínky byly velice příznivé. Posuďte sami: okluzní fronta: 356-42, 359-44, 360-30; teplá fronta: 350-38, 345-34, 341-33; výška, tlak, teplota, rosný bod: 570-954-7,6-3,6;*

³³ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. Němý Bobeš. *Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 154. ISBN 978-80-7432-936-1.

2,760-725-9,9-14. *Lepší počasí jsme si nemohli přát.*“³⁴ V používání těchto a dalších podobných detailů spatřujeme parodii vědy.

4.2 Vědecké metody a experimenty

Cimrmanologové se během bádání snaží používat moderní vědecké metody a pomůcky. Avšak když se na jednotlivé metody podíváme podrobněji, zjišťujeme, že čím modernější pomůcky a výzkumy používají, tím méně úspěchu sklídí. Jako příklad si můžeme uvést metodu radiokarbonového datování, se kterou se snažili určit příchod Járy Cimrmana do Liptákova: *„Je vůbec s podivem, jak živelně a nevědecky se dosud v Liptákově pracovalo. Bouraly se zdi, trhala se prkna z podlahy, na problémy, na které se mělo jít intelektem, šlo se motykou. Pravda, v některých případech se použilo i modernějších vědeckých metod. Tak zrovna doktor Penc řešil například otázku, kdy vlastně Cimrman do Liptákova přišel, měřením rozpadu radioaktivního uhlíku v organické nečistotě na podrážkách Cimrmanových bot. Zjistil, že – pokud Cimrman vůbec v těchto botách do Liptákova přišel – tak že se to stalo na podzim roku 1906 plus minus 200 let.*“³⁵

Příchod Járy Cimrmana do Liptákova je poté určen mnohem přesněji, když se další vědec jednoduše podívá do liptákovské kroniky. *„Aniž bych se chtěl srovnávat s radioaktivním uhlíkem, myslím, že jsem Cimrmanův příchod do Liptákova stanovil přece jen přesněji. Hledaným datem je tedy rok 1902.*“³⁶

4.3 Důkazy

Ve vědě je důležité podložit své teorie nějakými důkazy. I to se cimrmanologům vždy podaří. Daří se jim sehnat důkazy, které mají diváky přesvědčit o pravdivosti podávaných faktů a o existenci Járy Cimrmana. Jedná se například o dobové fotografie, zvukové nahrávky či dopisy. Tyto důkazy ale nebývají příliš relevantní.

³⁴ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. Posel z Liptákova: Seminář. *Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 252. ISBN 978-80-7432-936-1.

³⁵ Tamtéž, s. 253-254.

³⁶ Tamtéž, s. 254.

Během seminářů cimrmanologové ukazují fotografie z období života Járy Cimrmana, ale i také ze současnosti, které se týkají jejich vědecké práce. Tvrdí, že získali dokonce i fotografii samotného Járy Cimrmana, který se údajně nerad fotografoval: „(Snímek berlínské Brandenburské brány; na jednoho z titěrných chodců míří velká bílá šipka.) Zde je Cimrman zachycen v Brandenburské bráně. Z profilu.“³⁷

Jednou z dalších je například fotografie studentské brigády ze zahraničí, která pomáhala s restaurátorskými pracemi v Liptákově. „Na snímku vidíte brigádu z bývalé Jugoslávie, jsou to chlapci Černohorci. Třetí zleva... pro vás bude schůdnější druhý zprava, je to ten v balonovém plášti... a já vám ho radši ukážu. (Ukáže ho prstem.) To je Stojan Jakotyč a ten studuje s vyznamenáním.“³⁸ Fotografie, na které je skupina studentů, nám rozhodně nemůže posloužit jako podnětný důkaz pro vědeckou práci.

Zvukové záznamy, kterých získali několik, jsou také snadno zpochybnitelné. Jedná se například o záznam slavného liptákovského výbuchu (*Akt*), ve kterém několikrát po sobě pouze zazní detonace. Nebo to je záznam vedoucího provozovny hospody U Sirotků Rudolfa Sirotky o tom, zda bývalo zvykem před novým malováním škrabat stěny. „Poslechněte si, co nám o tom vedoucí provozovny Rudolf Sirotek řekl: (Z magnetonového záznamu zazní: Ne.)“³⁹ Očekávali bychom jistě delší rozhovor a ne pouze tuto jednoslovnou odpověď.

Zřejmě nejvěrohodnější důkazy o existenci Járy Cimrmana pak můžeme nalézt v údajných vzpomínkách a v písemných záznamech reálných osob, či v nalezené korespondenci mezi Járou Cimrmanem a dalšími reálnými osobami. Jedná se například o korespondenci s Josefem Svatoplukem Macharem (*České nebe*), Ladislavem Stroupežnickým, kterou cimrmanologům poskytlo Národní muzeum. „S laskavostí Divadelního oddělení Národního muzea můžeme dnes nahlédnout do vášnivých dopisů, které si dva velcí duchové českého divadla vyměnili v roce 1890. Tato korespondence je pro nás cenná i proto, že podává svědectví o Cimrmanově ztracené bájeslovné hře

³⁷ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚŘÁK. *Akt: Seminář. Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 22. ISBN 978-80-7432-936-1.

³⁸ Tamtéž, s. 22.

³⁹ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚŘÁK. *Posel z Liptákova: Seminář. Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 254. ISBN 978-80-7432-936-1.

*Čechové na Řípu.*⁴⁰ Po prozkoumání všech dopisů ale zjišťujeme, že Ladislav Stroupežnický ve svých dopisech ani jednou Járu Cimrmana neoslovil a jeho jméno se tam vůbec nevyskytuje.

Podle předkládaných důkazů se dokonce dozvídáme, že Jára Cimrman byl světově proslulý. Je nám to doloženo například korespondencí s Thomasem Alvou Edisonem (*Švestka*), Albertem Einsteinem (*Vyšetřování ztráty třídní knihy*), nebo oceněním jedné z žebráckých povídek Hemingwayem: „*Třetí žebrácká povídka – „Přenošené dítě“ – je nejcennější. Ernest Hemingway ji označil za nejsmutnější příběh světové literatury.*“⁴¹

Ačkoliv ani tyto důkazy, i když se nám na první pohled můžou zdát věrohodné, nepotvrzují existenci Járy Cimrmana, je potřeba zdůraznit propracovanost této pseudovědy. Cimrmanologové si s divákem hrají. Explicitně a detailně mu předkládají svou mnohaletou vědeckou práci. Snaží se co nejpřesněji formulovat jednotlivé teorie a poučky. Ve svých výzkumech postupují systematicky a objektivně.

⁴⁰ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. Záskok: Seminář. *Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 412. ISBN 978-80-7432-936-1.

⁴¹ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. Lijavec: Seminář. *Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 294. ISBN 978-80-7432-936-1.

5. Parodie žánrových konvencí

Další mystifikační podobou Divadla Járy Cimrmana je parodie žánrových konvencí. Během seminářů cimrmanologové seriózně přednáší o tom, jak s jednotlivými žánry Jára Cimrman pracoval. To, že se jedná o parodie na vybrané žánry, poznáváme až z výchozích her. Na jednotlivé žánry se postupně v této kapitole zaměříme.

5.1 Pohádka

Hra *Dlouhý, Široký a Krátkozraký* s podtitulem *Pohádka, která u dětí propadla* měla premiéru v roce 1974. Ještě dříve než se této hře budeme věnovat, uveďme si definici pohádky. „*Zábavný, zpravidla prozaický žánr folklorního původu s fantastickým příběhem. Pohádková imaginace vytváří odlehlý čarovný svět, jenž se vymyká přírodním zákonům, je izolován od vnějšího kontextu společenské-historické reality a funguje podle svého autonomního řádu. Oproti skutečnému světu je spravedlivější a navozuje atmosféru oblažující epické bezstarostnosti. Příběh obsahuje zpravidla kouzelné, popř. zázračné motivy a přiznává svou vymyšlenost. (...) V pohádkovém příběhu, který je vždy uzavřený, zpravidla vítězí dobro nad zlem.*“⁴²

V této hře nacházíme postavy z několika známých pohádek. Objevuje se tam princezna Zlatovláska, Bystrozraký, Vševěd, král, pocestný, jednovaječná dvojčata princ Jasoň a princ Drsoň a obr Koloděj. Tyto postavy ale neodpovídají tomu, jak bývají tradičně zobrazovány.

Princeznu Zlatovlásku si jistě všichni představíme jako krásnou dívku. V této hře je ale zakletá a má podobu muže. Zaklel ji obr Koloděj a vysvobozena může být pouze tehdy, když někdo ukradne Kolodějovi prsten a třikrát se jím dotkne Zlatovlásky. Tato proměna nastává v závěrečné scéně přímo na jevišti. „*Jasoň: Dotýkám se tě poprvé, abys přestala být mužem! (Dotkne se prstenem princeznina těla. Zlatovlásciny vousy, připevněné na silonových nitích, vzlétnou vzhůru.) Dotýkám se tě podruhé, aby ses proměnila v ženu! (Na další dotek prstenu sjede po jiné silonové niti plavá paruka a dosedne na Zlatovláscinu hlavu.) Dotýkám se tě potřetí, aby se ti vrátila tvá bývalá*

⁴² MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. Pohádka. MOCNÁ, Dagmar. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004, s. 472. ISBN 80-7185-669-x.

krása! (Hadičkou vedoucí od hustilky v zákulisí se princezně zvolna nadýmají její gumová ňadra.) Král: Nuže, princí Jasoni, líbí se ti tvá nevěsta? Jasoň: Líbí, ale nešlo by to ještě trochu...? Král: Ale proč ne. (Pokyne do zákulisí a princezna dostane další dávku vzduchu. Vzduchová ňadra mohou popřípadě prasknout.)“⁴³ Zlatovláska je tedy sice ze zakletí zachráněna, ale o její kráse, kterou představuje stržený knír, blondatá paruka a nafukovací ňadra, můžeme nadále pochybovat.

Bystrozraký v této pohádce vystupuje jako téměř slepý průvodce a svou družinu vede za dědem Vševědem a za obrem Kolodějem. Hned v úvodu diváky informuje o tom, proč je bez Dlouhého a Širokého a proč je slepý. „Pravda, chybí vám moji dva společníci. Dlouhý a Široký. Říkáte si jistě: Kdepak asi jsou? Kampak se nám ti čerchmati schovali? Neschovali se, děti. Umřeli. A tak jsem tu zbyl jen já, Bystrozraký. Jistě si vzpomínáte, jaké cenné služby jsme poskytovali královským jinochům. Jen tak namátkou: rychlá doprava na velké vzdálenosti, vysoušení moří, propalování skal – to jsem dělal já, hlídání osob v uzavřených místnostech a tak dále. Co jsem však mohl nabídnout urozeným mládencům, když mě mí dva společníci opustili? Málo: jenom svůj bystrý zrak. A tak jsem se začal pilně učit cizím jazykům. A výsledek se brzy dostavil: zkazil jsem si oči. Ano, děti, správně bych měl naši živnost přejmenovat na Dlouhý, Široký a Krátkozraký.“⁴⁴

V tradiční pohádce se jistě nesetkáme s tím, že by zemřeli kladné postavy, kterými Dlouhý a Široký zajisté jsou. Zajímavý je také popis náplně práce, kterou Dlouhý, Široký a Bystrozraký zastávali. Na místě, kde bychom očekávali popis nadpřirozených jevů, jako například co krok to sedm mil, je realistický strohý popis běžné činnosti, kterou je rychlá doprava na velké vzdálenosti. Také jistě nemůžeme přehlédnout parodii v tom, že Bystrozraký ztratil svou kouzelnou, nadpřirozenou moc – bystrý zrak, pouhým pilným studováním cizích jazyků.

V klasické pohádce je děd Vševěd známý pro svou moudrost, vševědounost a zlaté vlasy. V této hře je nám ale představen Vševěd, který je plešatý a má sklerózu. Jednotlivé promluvy několikrát opakuje, usíná a zdánlivě nereaguje na otázky, které mu

⁴³ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. Dlouhý, Široký a Krátkozraký: Hra. *Divadlo Jára Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 246-47. ISBN 978-80-7432-936-1.

⁴⁴ Tamtéž, s. 231.

výprava v čele s Bystrozrakým klade. Mluvit se s ním musí pouze ve verších. Když se mu něco nelíbí, vyhrožuje, že ukáže zuby, které mu plavou v zavařovací sklenici od okurek. Vševeda si představíme jako muže, který je hoden uznání a je potřeba s ním mluvit uctivě. Proto bychom jistě neočekávali, že s ním král bude takto hovořit: „*Král: Hrome, nerad bych posloužil obrovi k snědku. Jí taky starší osoby? Dědku?*“⁴⁵

Obr Koloděj ve hře vystupuje pouze v podobě dvou velkých bot na jevišti. Souboj, který se pak mezi ním a princem Jasoněm odehraje mimo jeviště, je popisován Bystrozrakým jako sportovní utkání.

Zajímavé také je, že když princ jde v tradiční pohádce žádat o ruku princezny, přinese nejrůznější překrásné královské dary. V tomto případě princové Jason i Drsoň přichází za králem s třešňovou peckou, ve které je vyřezán celý jejich zámek.

Hra *Dlouhý, Široký a Krátkozraký* je nepochybně parodií pohádkového žánru, jak po dějové stránce, tak i po charakteristické stránce jednotlivých postav. Proto jistě souhlasíme s tím, že podtitul *Pohádka, která u dětí propadla* je výstižný.

5.2 Detektivka

Dalším literárním žánrem, kterým se budeme zabývat, je detektivka. Opět si nejprve uveďme definici tohoto žánru. „*Detektivka je jedním z žánrů kriminální literatury, její funkce je především zábavná. Princip narativní mezery v informacích se soustřeďuje k otázce „kdo je vrah“, přičemž odpověď na ni spolu s detektivem z fikčního světa hledá i čtenář. Vyprávění je zaměřeno na vznik, rozvíjení, ověřování a zamítání detektivových (resp. čtenářových) hypotetických podezření, která autor konstruuje jako klamná, obtížně verifikovatelná.*“⁴⁶

Hra *Vražda v salonním coupé* měla premiéru v roce 1970. Název této hry je zřejmou aluzí na dílo Agathy Christie *Vražda v Orient-expresu*. Jedná se o detektivní hru, ale i zde shledáváme jistou parodii tohoto žánru.

⁴⁵ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Dlouhý, Široký a Krátkozraký: Hra. Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 238. ISBN 978-80-7432-936-1.

⁴⁶ MOCNÁ, Dagmar. *Detektivka*. MOCNÁ, Dagmar. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004, s. 106. ISBN 80-7185-669-x.

V první řadě ve hře nedojde k žádné vraždě. Továrníka Bierhanzela bolí zub a steward mu do něj na utišení bolesti zavrtal arzén, po kterém Bierhanzel tvrdě usnul. Policejní inspektor Trachta okamžitě začne vyšetřovat vraždu. Na pomoc má policejního praktikanta Hlaváčka, který píše diplomovou práci o vlakové kriminalistice. Sleduje Trachtu při práci a učí se, jak při vyšetřování postupovat.

Vyšetřovací metody, které se ve hře používají, jsou velmi neobvyklé. Od správného detektiva bychom jistě očekávali, že bude sbírat a pečlivě ověřovat jednotlivé stopy, které by ho dovedly k pachatelí. Ale v této hře inspektor Trachta i inspektor Klečka, o kterém se dozvídáme od továrníka Meyera, nepoužívají metody, které by odpovídaly systematickosti či důkladnosti, kterou u detektiva předpokládáme.

„Trachta: Zajímavý případ. Na ten budu muset použít metodu usilovných dřepů. (Vyjme z kufříku tyčku a začne dělat dřepy.) Meyer: Takhle vy, pane inspektore, řešíte obtížné případy? Inspektor Klečka, ten vždycky při přemýšlení vstrčil ruku do malty. Dostal případ, rozdělal maltu a věděl: než zatuhne, musím tomu přijít na kloub. Trachta: Nevím, jak přemýšlejí jiní detektivové, ale na metodu usilovných dřepů doplatila slušná řádka zločinců. Naposledy sedminásobný vrah Kobliha. (...) Cvičil jsem tam tři čtvrtě hodiny.“⁴⁷ Detektivové, navzdory svým netradičním metodám, jsou při vyšetřování úspěšní.

Za zmínku určitě také stojí způsob výslechu, který inspektor Trachta předvádí svému praktikantovi na továrníku Meyerovi: *„...Trachta: Po dobrém to, jak vidíte, nejde, tak na něj zkusíme takzvaný šrapnel. Už jsme probírali šrapnel? (...) Ovšem šrapnel je nutno kombinovat s metodou nepřímých otázek. Ptejte se, Hlaváčku. Hlaváček: Na co, pane inspektore? Trachta: Na co chcete: na ženu, na děti, na mládí – těkejte, těkejte. (...) Hlaváček: A co takhle na psa, kdybych se vás zeptal, pane továrníku. Máš? Meyer: Ne. Hlaváček: Kočka, máš? Meyer: Ne. Hlaváček: Švagr, máš? Meyer: Ne. Hlaváček: Les, máš? Meyer: Kousek lesa mám. Hlaváček: Má les, pane inspektore! Přiznal se! Trachta: A teď mě k tomu pusťte. – Ty že máš les, Meyere? Meyer: Mám. Trachta: Hovno, Meyere! Hovno máš! (...) Tak to byl šrapnel, Hlaváčku.*

⁴⁷ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚŘÁK. Vražda v salonním coupé: Hra. *Divadlo Jára Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 135. ISBN 978-80-7432-936-1.

*Co to s ním udělalo?*⁴⁸ Když při výslechu inspektorovi nepomůže ani metoda šrapnelu, začne podezřelého Meyera strašit. Když vjedou vlakem do tunelu, inspektor si sedne na místo Bierhanzela, schová se pod prostěradlo a mluví na něj strašidelným hlasem, jako by byl jeho duch.

Ovšem velmi neprofesionální a nekompetentní chování inspektora Trachty je zřejmé nejen z jeho postupů a metod při vyšetřování, ale i z jeho přístupu k vlastní práci, který je patrný již z úvodního rozhovoru o psaní závěti: „*Trachta: Je dobré být připraven na vše. Věřte, není nic trapnějšího, než když mě přivolají k mrtvole, která nezanechá závěť. To bych ji nejradši zabil. Mrtvému, tomu už je hej, ale co já, když mám vyšetřovat, a do toho se příbuzní tahají o svršky.*“⁴⁹

To, že se jedná o parodii detektivního žánru, je také patrné z postavy policejného praktikanta Hlaváčka. V detektivkách je běžné, že hlavní detektiv má společníka, který mu případ pomáhá vyřešit. Tento společník sice nebývá příliš vnímavý, ale ve hře *Vražda v salonním coupé* dokonce zjišťujeme, že Hlaváček nedokáže rozeznat pravou botu od levé a musí to na nich mít napsané. „*(Hlaváček si dá nohy na stůl. Je vidět, že to pro něj příliš pohodlné není. Na levé podrážce vidí divák bile L, na pravé P, jak si praktikant své boty označil.)*“⁵⁰

5.3 Pověst

Následujícím literárním žánrem, který si zmíníme, je pověst. Divadelní hra *Blaník*, která měla premiéru v roce 1990, je parodií na pověst, jak je zřejmé již z názvu, o blanických rytířích.

Podle *Encyklopedie literárních žánrů* pověst je „*příběh s podivuhodnými, pamětihodnými, nezřídka i kouzelnými a zázračnými motivy, který se předkládá jako nevymyšlený a tradicí potvrzený. Zdání věrohodnosti posiluje reálnost prostředí, v němž*

⁴⁸ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Vražda v salonním coupé: Hra. Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 139-140. ISBN 978-80-7432-936-1.

⁴⁹ Tamtéž, s. 134.

⁵⁰ Tamtéž, s. 144.

se děj odehrává, a jeho historická ukotvenost.“⁵¹ Pověst Blaničtí rytíři řadíme do zvláštní skupiny historických pověstí tzv. starých pověstí českých. Jedná se o pověsti „s výraznými rysy mýtu o vzniku národa, jež se postupně staly jedním z pilířů národní kulturní tradice. Jejich literární zpracování měla zpětný vliv na ústní podání.“⁵²

Nejdříve se podívejme na vybrané postavy, které se ve hře *Blaník* vyskytují. Už pouhá jména některých z nich nám napovídají, že se jedná o parodii. Některá jména jsou záměrně komická. Jako je tomu například u zřízence Šlupky, který je čekatelem na titul rytíř Šlupka z Děla. Nebo kronikář rytíř Smil Flek z Nohavic je jasným odkazem na českého autora čtrnáctého století Smila Flašku z Pardubic.

Zajímavá je jistě postava svatého Václava, který je podle pověsti velitelem blanických rytířů, proto bychom ji ve hře předpokládali. V této hře ale svatý Václav pouze přijímá a posílá vzkazy šachtou, a to ještě k tomu ve chvílích, kdy přednosta svatováclavské kanceláře rytíř Hynek z Michle odchází zkontrolovat stráž, či z nějakého jiného důvodu opouští kancelář. Navíc rozkazy svatého Václava jsou velmi neurčité. Namísto zhodnocení situace a rozhodnutí o vyjetí z hory sděluje, kdo má svátek a pravidla gratulace, požaduje, aby se po něm pojmenovalo náměstí, či je nespokojený s tím, že lidé po něm pojmenovali houbu: „*Smil: ... Dnes 16. června léta Páně 1848 vydávám tento rozkaz: Národ prožívá těžké chvíle. V mnohých krajích se neurodilo, a tak venkovský lid doplňuje jídelniček sběrem lesních plodů. Začínají se sbírat i podřadnější houby. Doneslo se mi, že na Pelhřimovsku se jistým houbám říká václavky. S tím nemohu souhlasit. (...) Ale co já mám společného s houbou, která se živí shnilým dřevem? Jestli si Pelhřimovští myslí, že mě tím pojmenováním poctili, pak jsou na omylu. Naopak. Pěkně mě naštváli. Váš Václav.*“⁵³

Je jistě nezbytné povšimnout si dvou odlišných interpretací tzv. dunění hory Blaník. Podle *Starých pověstí českých* dunění způsobují rytíři, kteří občas v noci vyjedou z hory, aby dali napít svým koním. „*Pod skalnatým vrcholem Blaníku, ve východním svahu je skála v podobě lomeného oblouku. Tam je vchod do hory, tam také*

⁵¹ MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. Pověst. MOCNÁ, Dagmar. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004, s. 509. ISBN 80-7185-669-x.

⁵² Tamtéž, s. 510.

⁵³ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Blaník: Hra. Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 389. ISBN 978-80-7432-936-1.

prýští pramen. Z něho napájí Blaničtí rytíři své koně, když za čas jednou, za svitu měsíce vyjedou z hory na palouk mezi lesy pod horou. Za takové noci zaléhá do okolí temné dunění, stlumený rachot bubnův i polnice hlas.“⁵⁴

Ve hře *Blaník* je temné dunění vysvětleno jiným způsobem. Zřízenec Šlupka, který byl vyslán obhlédnout situaci do současného světa, se vrátí s kuželkami, které pak zkouší s ostatními hrát. Zlověstné dunění jsou tedy pouhé zvuky kuželníkové hry.

Podle pověsti jsou blaničtí rytíři připraveni vydat se chránit český národ, až bude nejhůře, jelikož pouze dřímají a čekají na rozkaz. Zatímco ve hře *Blaník* se výjezd rytířů z hory nezdá velmi pravděpodobný. Nejenže je *Blaník* během hry několikrát nazván noclehárnou, ale i současný učitel, který blanické rytíře navštívil, je vyslán zpět se vzkazem: „...*A ještě jim řekni, že nikdy nebylo tak zle, aby nemohlo být ještě hůř.*“⁵⁵ Ve hře *Blaník* tak dochází k demytizaci českého národního mýtu.

5.4 Operní libreto

V představení *Cimrman v říši hudby*, které mělo premiéru v roce 1973, se objeví dvě opery – *V chaloupky stínu* a *Úspěch českého inženýra v Indii*. Opět si nejdříve uveďme definici. „*Operní libreto je specifickým druhem dramatického textu, v mnohém odlišným od činoherního dramatu. Nejsou mu dostupné jeho mnohoznačnější či abstraktnější významové polohy, tíhne k oproštění, lapidárnosti a jednoznačnosti. (...) Jen málokdy zpracovává původní námět; většinou čerpá z obecně známých mytologických, biblických, historických látek, nebo se inspiruje konkrétním literárním dílem. (...) Operní libreto je ještě méně než činoherní drama soběstačným literárním dílem; v mnohém je pouhým slovesným skeletem, jehož výsledný tvar spoluutváří skladatel.*“⁵⁶

Vzhledem k dané definici nás na první pohled jistě zaujme, že první opera, *V chaloupky stínu*, která je představena během semináře, se podle cimrmanologů

⁵⁴ JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*. Praha: Cesty, 1999, s. 238. ISBN 80-718-1294-3.

⁵⁵ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Blaník: Hra. Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 399. ISBN 978-80-7432-936-1.

⁵⁶ MOCNÁ, Dagmar. *Operní libreto*. MOCNÁ, Dagmar. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004, s. 432-433. ISBN 80-7185-669-x.

dochovala pouze jako operní libreto. Pouze s jedinou výjimkou. „*Za poslední slova libreta si Cimrman načrtl pět notových linek a do nich vepsal závěrečný akord.*“⁵⁷ Děj této opery je velmi jednoduchý. Jedná se o rozhovor mezi Jírou a jeho sousedy, kteří mu vymlouvají hledání nevěsty.

Ani druhá opera, *Úspěch českého inženýra v Indii*, i když se tentokrát podařilo dohovat hudbu, kterou zrekonstruoval Jan Klusák, neodpovídá tradičnímu opernímu dílu. V libretu je zpracován realistický příběh o českém inženýru Vaňkovi, který v Indii dává návrh, aby místo výroby cukru raději vařili pivo, a sklídí s tím velký úspěch. V opeře bychom určitě neočekávali árii o plzeňském pivu.

5.5 Další žánry

I v některých dalších hrách Divadla Jára Cimrmana nacházíme rysy jednotlivých literárních žánrů. Hry *Dobytí severního pólu* a *Afrika* můžeme označit za cestopis či reportáž. I v těchto hrách jsou stále patrné parodické prvky. Předpokládáme, že cestovatelé budou ze svých výprav nadšení a že cestují pro potěšení či pro touhu po dobrodružství, proto nás překvapí reakce některých členů výprav.

V *Dobytí severního pólu* to je Varel Frištenský, který je po dosažení cíle cesty zklamaný. „*Frištenský: Já tomu možná nerozumím, ale za sebe bych řek, že tu nic tak extrovního nevidím. Když to srovnám třeba s tím výletem na Kokořín... (...) No ne, aspoň tam byly ty skály pískovcový, občerstvení... Co je tady? Prd.*“⁵⁸

Ve hře *Afrika* se jedná o postavu barona Ludwiga Úvalského, mecenáše celé výpravy, který se ostatním ve vzducholodi přiznává, že do cesty do Afriky investoval své peníze jen kvůli tomu, aby se zbavil své rodiny. „*Ludwig: ... Jak je krásné mít svou rodinu... takhle hluboko pod sebou. Sbohem moji drazí!!! Dlouho se nevidíme!!! (k*

⁵⁷ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. Cimrman v říši hudby: Seminář. *Divadlo Jára Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 199. ISBN 978-80-7432-936-1.

⁵⁸ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Dobytí severního pólu: Hra. Divadlo Jára Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 359. ISBN 978-80-7432-936-1.

ostatním ve vzducholodi) Alespoň doufám. (...) Teď už vám to můžu prosradit: víte, proč já vám nastrkal peníze do týdle bláznivý luftrajze? Abych si vod nich vodfrknul.“⁵⁹

V některých hrách parodie žánrových konvencí nenacházíme. Je to například hra *Hospoda Na mýtince*, která odpovídá charakteristice operety. Nebo hra *Vyšetřování ztráty třídní knihy*, u které nacházíme prvky absurdního dramatu.

⁵⁹ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. Afrika: Hra. *Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 502. ISBN 978-80-7432-936-1.

6. Hra s jazykem

Pro Divadlo Jára Cimrmana je příznačná jazyková komika, která je nezbytnou součástí každé hry. „*Jazykovou komiku je možno definovat jakožto komiku jazykových projevů, která vyvěrá ze zvláštní povahy výrazových prostředků.*“⁶⁰ Je zřejmé, že autoři Smoljak a Svěrák jednotlivá slova pečlivě vybírali a zakomponovali do textu, aby vznikl komický efekt. Tato hra s jazykem je nezbytná pro vytvoření jednotlivých mystifikačních podob. Autoři si hrají nejen s českým jazykem, ale i s dalšími cizími jazyky. Jejich hru s jazykem lze rozdělit do několika oblastí. Na tyto oblasti se nyní postupně zaměříme.

6.1 Cizí jazyky

Jak již bylo řečeno, Smoljak a Svěrák ve svých hrách nepoužívají pouze český jazyk, ale pracují i s dalšími jazyky jak skutečnými, tak i fiktivními, které se objevují v seminářích i hrách. Pro dokreslení dobového kontextu je zřejmě nejvíce využíváno německého jazyka, jelikož postava Jára Cimrmana je zasazena do přelomu devatenáctého a dvacátého století, kdy Čechy byly stále pod nadvládou habsburské monarchie. Cimrmanologové například zahrnují do svých přednášek německá slova, aby dokázali, že pracují s německými originály. „*Piskáček: Ten nerozumí ani slovu. Je to Čech jak poleno. (V originále: Das ist ein Holztscheche.)*“⁶¹

Dalším často užívaným jazykem je maďarština. Například ve hře *Vražda v salonním coupé* je postava stewarda, který má mluvit maďarsky. K aplikaci tohoto jazyka ve hře se během semináře cimrmanologové vyjádří takto: „*Ke hře samotné jen tolik: Jedna z postav má hovořit maďarsky. Cimrman však tento jazyk neovládal. Při psaní měl k dispozici pouze jídelní lístek hotelu Petöfi a jízdní řád uherských železnic. Prosíme diváky, kteří maďarsky umějí, aby tento nedostatek omluvili.*“⁶² Stewardův jazyk se tedy skládá z jednotlivých maďarských slov, která nedávají význam, a z českých slov, která byla přetvořena tak, aby maďarsky zněla. „*Steward (vejde do*

⁶⁰ BROUK, Bohuslav. *Jazyková komika: Estetická studie*. Praha: Václav Petr, 1941, s. 9.

⁶¹ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Hospoda Na mýtince: Seminář. Divadlo Jára Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 90. ISBN 978-80-7432-936-1.

⁶² SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Vražda v salonním coupé: Seminář. Divadlo Jára Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 133. ISBN 978-80-7432-936-1.

kupé): Húš, hentešárom, petöfi zákula šárom. Dobrý den, pánové. V tunele něco nestalo? Všetchno erömi?(...) Hoj, dénta aparátoš! Já jdu zamrkat na váš zub, pane továrníku. Otevřete si na mě hubu, prosím. (Bierhanzel otevře ústa, steward se podívá dovnitř.) Oj! Fujvároš! (Vrtá.) Tak prosím. Flusněte, prosím. (...) Eréč piklôš neméči, huňár scepěň kámoš.“⁶³

Také angličtina je hojně zastoupeným jazykem. Častěji se začíná objevovat až u pozdějších her, které byly napsány od konce osmdesátých let. Cimrmanologové kladou velký důraz na to, že se anglický jazyk učí, či odebírají anglický tisk, a chtějí předvést, že ho i ovládají. Avšak jejich počínání působí velmi začátečnický. „...Narazili jsme na tento objev v jeho korespondenci s Tomášem Alvou Edisonem, který mu na jedné pohlednici napsal: „Kdy zase zaskočíš do Států, prevíte?“ Tak to aspoň z originálu přeložil zde přítomný doktor Penc v době, kdy byl teprve u sedmé lekce Učebnice angličtiny pro začínající seniory. Já jsem o čtyři lekce dál, a tak jsem anglická slova „to hop over the States“ přeložil správně: vzkaz na pohlednici neznamená, „kdy zase zaskočíš“, nýbrž „kdy zase budeš skákat po Státech, prevíte?“⁶⁴ V semináři hry *České nebe* se také můžeme setkat s překladem titulu encyklopedie „Who is Who“ jako „Vlak je vlak“.⁶⁵ V tomto případě překlad proběhl na základě zvukové podobnosti.

V některých hrách vystupují cizinci. Ve většině to bývá jedna postava. Již jsme se zmínili o maďarském stewardovi ze hry *Vražda v salonním coupé*. Dále je to například hrabě Ferdinand von Zeppelin z *Hospody Na mýtince* či baron Ludwig Úvalský ze hry *Afrika*. Výjimku však tvoří hra *Cimrman v říši hudby*, kde se setkáváme s indickým plantážníkem, britským plukovníkem a českým a německým inženýrem. Německý inženýr téměř celou hru opakuje jednu a tutéž repliku: „Wagner: Das ist doch die erste Phase!“⁶⁶ Britský plukovník Colonel anglicky promluví pouze několik slov, jinak mluví česky, stejně tak i indický plantážník Krišna. Český inženýr Vaněk dokáže

⁶³ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Vražda v salonním coupé: Seminář. Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 134-135. ISBN 978-80-7432-936-1.*

⁶⁴ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Švestka: Seminář. Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 443. ISBN 978-80-7432-936-1.*

⁶⁵ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *České nebe: Seminář. Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 527. ISBN 978-80-7432-936-1.*

⁶⁶ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Cimrman v říši hudby: Hra. Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 202. ISBN 978-80-7432-936-1.*

mluvit se všemi postavami v jejich rodném jazyce. Hindština je ve hře představena pouze dvěma slovy: „*Vaněk: Dosti řečí. (Colonelovi) Stop your talking. (Krišnovi) Rávalpindí. Krišna (Wágnerovi): Hindukuš!*“⁶⁷ Rávalpindí a Hindúkuš reprezentují hindský jazyk opět pouze po zvukové stránce. Jelikož Rávalpindí je bývalé hlavní město Pákistánu a Hindúkuš pohoří na hranicích mezi Afghánistánem a Pákistánem. Inženýr Vaněk chce, aby všichni přestali mluvit, část slova Rávalpindí nám připomíná české expresivní slovo „pindat“, stejně tak i používáme citoslovce „kuš“, když chceme něčemu zabránit.

V hrách se setkáváme i s dalšími jazyky. Některé jsou používány na základě chybného překladu. Jedná se o slova, která znějí v češtině velmi podobně jako v daném cizím jazyce, avšak mají odlišný význam, například ruština nebo slovenština. „...*Všechnu tuto činnost divadelní vyvíjel Vídeňák údajně proto, aby se naše obec měla čím pochlubit, až k nám na podzim zavítá již dříve ohlášená návštěva petrohradských ochotníků. Jak se však ukázalo, tito ochotníci, v originále ochótniki, měli zájem jen o lovení zvěře a žádnou divadelní činnost nevyvíjeli.*“⁶⁸ V tomto případě není explicitně vysvětleno, kde nastal překladatelský problém, a že ruský ochótniki znamená lovci. V druhém příkladu, který si uvedeme ze hry *Blaník*, je překladatelská chyba přímo vysvětlena: „*Smil (nahlíží do knihy): To je sice nepohodlné, ale je tu psáno, že „vojsko trepezlivo čaká v pivnici“. To zas nemají tak špatné. V pivnici. Učitel: Ale pivnice, pánové, to není hostinec. To znamená slovensky obyčejný sklep.*“⁶⁹

Další jazyky jsou pak používány jen jako zvuky typické pro daný jazyk. Jako příklad nám poslouží čínština hraběte Zeppelina ze hry *Hospoda Na mýtince*: „*Hwong pink či pink ung hongkong pink tse?*“⁷⁰

Ve hře *Afrika* domorodci mluví fiktivním jazykem babaru, který je založen, stejně jako výše zmíněná čínština, na základě zábavně znějících zvuků a českých

⁶⁷ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. Cimrman v říši hudby: Hra. *Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 212. ISBN 978-80-7432-936-1.

⁶⁸ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. Posel z Liptákova: Seminář. *Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 260. ISBN 978-80-7432-936-1.

⁶⁹ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. Blaník: Hra. *Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 387. ISBN 978-80-7432-936-1.

⁷⁰ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. Hospoda Na mýtince: Hra. *Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 101. ISBN 978-80-7432-936-1.

zvukomalebých slov, ze kterých pak do jisté míry dokážeme porozumět tomuto jazyku. Misionář Cyril se před cestou do Afriky naučí jazyk babaru a před tím, než domorodce naučí česky, působí jako překladatel. „*Uku: Och, kondom Papula mázdra – kch! Cyril: Jeič náčelník se jmenuje Liná huba. Uku: Ucho bacha tabu – kch! Cyril: Ale nerad to slyší. Uku: Bacha Papula mázdra, bala Pecha nuda – kch. Cyril: Aha. A proto mu neřikají Liná huba, ale Holé neštěstí. Já jim řeknu, že náš náčelník je doktor Žába, ne? – Och kondom šaman Kvák!*“⁷¹

Přesvědčili jsme se, že cizí jazyky jsou v hrách Divadla Járy Cimrmana často používány. V některých případech se jedná o korektní použití daného jazyka. Jindy bývá jazyk překroucen kvůli špatnému překladu. A také se setkáváme se situacemi, kdy jsou česká slova zkomolena do tvarů, které připomínají cizí řeč, či jsou použity pouhé onomatopoické slabiky, které si s daným jazykem spojujeme.

Za zmínku, i když se již nejedná o cizí jazyk, také jistě stojí použití dialektů ve hře *Dlouhý, Široký a Krátkozraký*. Bystrozraký v úvodu vysvětluje, že si zkazil oči kvůli pilnému studiu cizích jazyků, kterých by měl umět sto třicet. Komický efekt pak vzniká ve chvíli, kdy vyplyne na povrch, že tyto jazyky představují pouze jednotlivé dialekty, přesto Bystrozraký ostatním vždy překládá svůj monolog, který vede s pocestným navzdory tomu, že je mu rozumět. „*Bystrozraký: ... (Ohmatá pocestnému klobouk.) Podle klobouku soudím, že jsme na Chodsku. Huž je to tak. Hrom haby do toho huhodil! Eště že sem se hučil cizím řečím. Jsem Bystrozrakýj, hdehdo mě huž z dálky pozná. Chtil bych se tě voptát, hde tu vostává děd Vševed. (k ostatním) Přátelé, abyste rozuměli. O čem jsme si povídali: tak nejdřív jsem si trochu zahromoval, pak jsem se mu představil a pak jsem se ho zeptal, kde tu zůstává děd Vševed...*“⁷²

6.2 Ustálená slovní spojení

Smoljak se Svěrákem ve svých hrách pracují s různými frazémy. Používají pořekadla, rčení, přísloví či ustálená přirovnání. Tato slovní spojení rozličně přetvářejí,

⁷¹ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. Afrika: Hra. *Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 509. ISBN 978-80-7432-936-1.

⁷² SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Dlouhý, Široký a Krátkozraký: Hra. Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 232. ISBN 978-80-7432-936-1.

dávají jim nový význam, spojení také často získávají doslovný význam, či jsou záměrně destruována.

Nejdříve se podívejme na destrukci ustálených slovních spojení. Ve hře *Vyšetřování ztráty třídní knihy* proběhne zvláštní rozhovor mezi třídním učitelem a ředitelem školy. Na ředitelovu otázku, jak se mu v jeho třídě daří, si chce postěžovat, že se stala zlá věc a musí řešit ošklivý případ. Začátek věty v nás vyvolá předpoklad, že budeme znát její zakončení. Namísto toho zkombinuje tato dvě spojení dohromady. Tato dvě úsloví pak během hry a v dalších rozmluvách navzájem kombinují. „*Učitel: No, pane řediteli. Učí se dobře, to nemohu říct. Ale máme tady jeden takový ošklivý, nepěknou věc. (...) Ředitel: ...Ale teď už se opravdu žerty stranou tohleto. Už mě to namouduši žádná legrace. (...) Ředitel: Také tu máme jeden takový ošklivý, a neváhám říci, pane inspektore, zlá, zlomyslná, nepěkná případ a věc.*“⁷³

Některá rčení jsou pozměněna na základě situačního kontextu. Proto náčelník Karel Němec uroní na severním pólu místo slzy „*kroupu*“⁷⁴, nebo se sedlák Hlavsa ocitá na „*smrtelný židli*“.⁷⁵ Podobná destrukce nastává i ve hře *Posel světla*, která se odehrává v době, kdy se již nepracuje rukama, ale hlavou, a proto se zdůrazňuje psychická aktivita před fyzickou. „*Otec: Tenhle dům, který jsme postavili těmahle svýma hlavama?(...) Otec: To jsme si vychovali! To jsme si hřáli v kožiše... na prsou! Těmahle svýma holýma hlavama!*“⁷⁶

Ustálená slovní spojení se můžou také pozměnit z důvodu nedokonalé znalosti českého jazyka jednotlivých postav: „*Ludwig: Já nemiluji velké řeči, moje řeč bude*

⁷³ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Vyšetřování ztráty třídní knihy*: Hra. *Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 69-79. ISBN 978-80-7432-936-1.

⁷⁴ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Dobytí severního pólu*: Hra. *Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 356. ISBN 978-80-7432-936-1.

⁷⁵ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Posel z Liptákova: Vizionář*. *Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 282. ISBN 978-80-7432-936-1.

⁷⁶ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Posel z Liptákova: Posel světla*. *Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 265-266. ISBN 978-80-7432-936-1.

*prťává. Já rád dal na tuhle avantýru peníze, poněvadž já nemám hluboko do trezoru. My ted' vyletíme do povětří...*⁷⁷

V hrách se také setkáváme s rčeními, která se opět na základě situačního kontextu proměňují, tentokrát získávají doslovný význam, například rčení: „*Jedno oko nezůstalo suché.*“⁷⁸, když víme, že podruh Bárta, který pláče, má jedno oko skleněné. Na doslovných interpretacích jsou také založeny repliky postav ve hře *České nebe*, ve které Janu Husovi naskakuje „*husí kůže*“⁷⁹ a pro obnovu českého království by dal „*ruku do ohně*“⁸⁰, babička Boženy Němcové by ráda všem poradila po zvolání: „*Babo rad.*“⁸¹ a svatý Václav v rozhořčení „*nezná bratra.*“⁸²

6.3 Užívání slov se dvěma významy

Další jazykový prostředek v hrách Divadla Járy Cimrmana, který se často vyskytuje, je užívání slov, která mají dva významy. V těchto slovech se obvykle skrývá pointa vtípu. Tato slova mají často sexuální či tělesnou tematiku. Ve hře *Hospoda Na mýtince* například přichází na scénu hrabě Zeppelin, který ztroskotal se vzducholodí, s tím, že mu „*ušel plyn*“⁸³, ve *Vyšetřování ztráty třídní knihy* se učitel i ředitel horlivě nabízí, že přinesou „*z domova vlastní semeno*“⁸⁴, v pohádce *Dlouhý, Široký a Krátkozraký* si Vševěd stěžuje na svou matku: „*Kdo přišel, tomu dala.*“⁸⁵ I když má samozřejmě na mysli své zlaté vlasy. Když učitel Chvojka, ve hře *Blaník*, děkuje za zlato, které si smí z hory odnést, dostává se mu odpovědi: „*Vždyť sis ho vydělal sám!*“⁸⁶

⁷⁷ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. Afrika: Hra. *Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 497-498. ISBN 978-80-7432-936-1.

⁷⁸ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. Záskok: Hra. *Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 434. ISBN 978-80-7432-936-1.

⁷⁹ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. České nebe: Hra. *Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 544. ISBN 978-80-7432-936-1.

⁸⁰ Tamtéž, s. 561.

⁸¹ Tamtéž, s. 557.

⁸² Tamtéž, s. 560.

⁸³ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. Hospoda Na mýtince: Hra. *Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 101. ISBN 978-80-7432-936-1.

⁸⁴ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. Vyšetřování ztráty třídní knihy: Hra. *Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 80. ISBN 978-80-7432-936-1.

⁸⁵ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. Dlouhý, Široký a Krátkozraký: Hra. *Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 235. ISBN 978-80-7432-936-1.

⁸⁶ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. Blaník: Hra. *Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 399. ISBN 978-80-7432-936-1.

Učitel Chvojka se přesvědčil, že pověst, která vypráví o tom, že v Blaníku se koňský i lidský trus mění na zlato, je pravdivá.

Tento humor s tematikou sexu a tělesných potřeb se nám může jevit poněkud lascivní, přesto má v hrách nezastupitelné místo a diváka pobaví, jelikož nepůsobí příliš zvráceně a je použit s vybraným citem a ve správný většinou nečekaný moment.

Autoři si však s dvojsmyslnými slovy pohrávají i na vyšší úrovni, kterou bychom mohli označit za intelektuálnější humor. Například když se Cimrmanovi, který působil i jako přírodní lékař, ve hře *Němý Bobeš* podařilo odhalit protirakouského špiona díky slovu, které má dva významy: „...*My sami jsme byli překvapeni, jakých úspěchů na tomto poli dosáhl. Objevil například řadu originálních receptur, kterými zjednodušil bylinné léčení. (...) Cimrmanovi stačil na zácpu rozrazil. Na manželské problémy ordinoval s úspěchem potměchuť a vstavač polní. Není tedy divu, že to byl právě on, koho rakouská kontrarozvědka požádala o odbornou expertizu. Cimrman se podíval každé stařence do ranečku. Ve všech našel běžné léčivé byliny. Z jednoho se však vysypaly pouze lopuchové listy hustě popsané neviditelným písmem. Cimrman, kterého lopucha zajímala jen z lékařského hlediska, se ženy zeptal: „To je proti uhrům?“ a stařena, hrdě pozvednuvši hlavu odpověděla: „Jak proti Uhrům, tak proti Rakušákům!“⁸⁷*

Dvojsmyslného slova „uhrý“ nepoužili autoři ve hře *Němý Bobeš* poprvé. Setkali jsme se s tím již ve hře *Vražda v salónním coupé*: „*Trachta: Hej, stewarde, tamhle stojí. Ten s těmi Uhry. Ne ten uhrovatý. Ten mezi těmi Maďary.*“⁸⁸ Tímto je nám opět dokreslen dobový kontext období života Járy Cimrmana, tedy období Rakousko - Uherska.

6.4 Vulgarismy

V jednotlivých hrách se také často setkáváme s užitím vulgarismů, k jejichž používání se vyjádřil i v předmluvě úplného vydání her Divadla Járy Cimrmana

⁸⁷ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Němý Bobeš aneb Český Tarzan. Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání.* Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 167. ISBN 978-80-7432-936-1.

⁸⁸ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Vražda v salónním coupé: Hra. Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání.* Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 134. ISBN 978-80-7432-936-1.

Přemysl Rut: „*Sprosté slovo pronesené z jeviště uchovalo si dodnes spolehlivý účinek na lidové vrstvy, v nichž ještě přetrvává představa divadla jako svatostánku s pozlaceným štukováním a veršovanou mluvou; tak vysoká koncentrace krásna se nejlépe vyváží přesně odpáleným vulgarismem.*“⁸⁹ Pro hry je velmi typické správné načasování těchto vulgarismů.

Autoři vulgarismy používají několika způsoby. Prvním z nich je, že jsou vyřčeny naprosto neočekávaně, vzhledem k místu v ději či dosavadní mluvě postavy. Divák je tak překvapený, mohli bychom říci až zaskočený. Uvedme si dva příklady. První je ze hry *Dobytí severního pólu* a druhý ze hry *Švestka*:

„*Lékárník: Pravda, vleče se to. Kamarádi, já nevím, co to se mnou je, ale já bych to nejradši otočil a driftoval zpátky. K nám. Domů. Do Prahy. Do Podolí. Do lékárny. Do prdele, to je mi smutno!*“⁹⁰

„*Hájek: Milý Kamile, předem mého telegramu přijmi srdečný pozdrav ze sousední stanice. Jinýmu bych žebřík půjčil, ale Hájkovi naser.*“⁹¹

Dalším způsobem je vyvolat v divácích očekávání užití vulgarismu za pomoci nejrůznějších narážek a asociací a tato očekávání naplnit až za delší dobu, když už divák snad ani nedoufá, že se sprostého slova dočká. Zde nám jako příklad poslouží hra *Dlouhý, Široký a Krátkozraký* a scéna, ve které jsou Bystrozraký, král, Zlatovláska a princ Jasoň na návštěvě u Vševěda. S Vševědem musí mluvit pouze ve verších a dlouho nemůžou najít žádný vhodný rým na slovo „dceru“, i když si každý z nich jedno slovo vybavil. Když po chvíli přemýšlení přijdou na vhodné slovo, které není vulgarismem, v zápětí je vyřčeno další slovo - smrt, na které je obtížné hledat rým: „*Bystrozraký: A jsme zase tam, kde jsme byli. Smrt, no! Říkám vám, nepouštějte se samostatně do*

⁸⁹ RUT, Přemysl. Cimrman / Smoljak / Svěrák: Předmluva. SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Hry a semináře: úplné vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 11. ISBN 9788074320361.

⁹⁰ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Dobytí severního pólu*: Hra. *Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 344. ISBN 978-80-7432-936-1.

⁹¹ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Švestka*: Hra. *Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 461. ISBN 978-80-7432-936-1.

žádných projevů. Člověk se chce vyhnout určitým slovům, to je na hovno, takováhle práce.“⁹²

Třetí způsob je založen na podobném principu jako předcházející. Autoři se snaží diváky napínat, opět za pomoci různých asociací či narážek, avšak tentokrát je místo vulgarismu použito slovo neutrální. Zde jako příklad použijme hru *Posel světla*: „*Otec: ...My se ti na tu tvou baterku... tady jsem to nedávno někde... Vysočina! Českomoravská... Ne, to by bylo někde jinde... Výstava! Vystavovati... Ne, to už jsem zase přešel. Matka: Najdi p, tatínku, tam toho je! Otec: Pacholku! (...) Ponožka, popelnice, poplach! Matka: Ukaž, já mu to povím sama. Víš, co jsi? Jsi... ježíš, já jsem tak rozčilená, já se snad do toho nestrefím... Prazáklad! Prezence! (...) Tak, a teď jsem to našla. Teď ti to povím. Teď ti povím to slovo, které se říkalo za starých časů, když na sebe byli lidé ještě zlí. (...) Víš, co jsi? Ty jsi průduch! (...) Je to tak. Mám syna průducha!*“⁹³

Navzdory tomu, že se v každé hře alespoň jeden vulgarismus objeví, nemůžeme hry označit za sprosté. Vulgární slova jsou použita důmyslně a vkusně a danou situaci humorně obohatí.

6.5 Přereknutí a špatná výslovnost

Přereknutí či špatná výslovnost jsou dalším prvkem, který se v hrách objevuje. Přereknutí, která se objevují během přednášek, působí na první pohled autenticky, přesto jsou však již předem naplánovaná. Tento zdánlivě nezamýšlený omyl způsobí, že pronesená replika získává jiný význam. Často se jedná o špatné přečtení interpunkce. Opravením se pak vzniká komická situace, jako například v semináři ke hře *Hospoda Na mýtince* či v semináři hry *Posel z Liptákova*.

⁹² SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. Dlouhý, Široký a Krátkozraký: Hra. *Divadlo Jára Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 235. ISBN 978-80-7432-936-1.

⁹³ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. Posel z Liptákova: Posel světla. *Divadlo Jára Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 268. ISBN 978-80-7432-936-1.

„...Nedbal na nic... promiňte... Nedbal, na nic se neohlížeje, chtěl přede všemi rozrhat rozepsanou přede hru k Vinobraní...“⁹⁴

„Stanko! Dopsal jsem právě novou hru – nic pro Tebe, jsou tam čtyři osoby. Ale vzpomněl jsem na Tvůj slavný monolog starého rybáře ze hry *Děravé síť*. Říkáš tam: Ó! Budoucím čase tótó!“ Promiňte... „Říkáš tam o budoucím čase toto: Ó, řeko času, jakýmto korytem budeš se brát?“ (...) „Nebude tvář lidu jasná a dobrá! Nebude rodina laskavý kruh!“ Promiňte... „Ne! Bude tvář lidu jasná a dobrá! Ne! Bude rodina laskavý kruh!“⁹⁵

Určitě také stojí za to pozastavit se nad špatnou výslovností postav, která se v některých hrách vyskytuje. Například rozuzlení zápletky ve hře *Záskok* stojí na tom, že doktor Vypich i Vlasta ráčkují, a tak je dokázáno, že se jedná o otce s dcerou. Aby tato indispozice byla ještě více zdůrazněna, v replikách těchto dvou postav se objevuje spousta slov obsahující písmeno r.

Na špatné výslovnosti, tentokrát ovlivněnou rýmou, byla založena nově objevená Cimrmanova hra „*Přetržené dítě*“, která byla představena během semináře ke hře *Dobytí severního pólu*. To, že s rýmou se výslovnost některých hlásek mění, si neuvědomil cimrmanolog Brukner, který byl pověřen prostudováním této hry, a tak vznikla úplně jiná, poněkud tragická hra. „*Věc je zcela jasná. Hra, ve které Cimrman vzpomíná na své dětství prožité v otcově krejčovské dílně, se pochopitelně nejmenuje Přetržené dítě, ale Přetržené nitě. (...) A celá tragičnost hrůzyplné noci, v níž podle kolegy Bruknera dojde k zavraždění dítěte, se rázem promění v obyčejnou starostlivost rodičů o synkovu hygienu. Tak totiž musíme chápat dialog: „Už leží.“ „Leží.“ „Ubyl jsi ho?“ „Ubyl.“*“⁹⁶

⁹⁴ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. Hospoda Na mýtince: Seminář. *Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 90. ISBN 978-80-7432-936-1.

⁹⁵ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. Posel z Liptákova: Seminář. *Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 260. ISBN 978-80-7432-936-1.

⁹⁶ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. Dobytí severního pólu: Hra. *Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 335-336. ISBN 978-80-7432-936-1.

6.6 Složité formulace

Nyní se podívejme na syntaktickou stránku her. Za povšimnutí totiž jistě stojí záměrně složité formulace. Některé věty se skládají z mnoha vsuvek a přibývá tolik informací, že se divák začne ztrácet v jejich smyslu. „*Při průjezdu Starou Boleslaví dostal můj spolujezdec kolega Brukner právě v místech, kde byl na prahu románského kostelíka zavražděn svým bratrem Boleslavem roku 929 nebo 935 – o tom jsou dosud spory – kníže Václav, žizeň.*“⁹⁷ V některých případech poté dochází až k vyšínutí větné vazby.

Ze syntaktického hlediska je také zajímavé opakování slov ve větách. Opakováním nejen jednoho slova, ale i slovních spojení či vět vzniká komická situace. Pro ilustraci si uveďme repliku hraběte Zeppelina ze hry *Hospoda Na mýtince*: „*Hrabě: Vy že to tvrdíte? Vy přece tvrdíte, že jsem řek, tak a nyní jezte, pijte, já to platím, nenechte se pobízet, vám. Kdežto já tvrdím, jsem řek, tak a nyní jezte, pijte, já to platím, nenechte se pobízet, tady tomu pánovi. A to je setsakra rozdíl, když já řeknu, tak a nyní jezte, pijte, já to platím, nenechte se pobízet, tady tomu, kterej nejí a nepije, anebo když řeknu, tak a nyní jezte, pijte, já to platím, nenechte se pobízet, vám, kterej dvacet let nejed a nepil a na Vánoce si půjčoval jabko!*“⁹⁸

6.7 Vlastní jména

Důležitou roli také hrají vlastní jména, která autoři ve svých hrách použili. Jejich funkce je opět komická „*K tomu, aby vlastní jména mohla přispívat ke komicnosti literárního textu, potřebují sémantické doplnění (nikoli ovšem původní, primární, ale doplnění situační či kontextové jako náležitý výrazový prostředek komunikačního procesu).*“⁹⁹

Nejdříve se podívejme na antroponyma. V hrách se můžeme setkat se jmény, která si snadno popleteme. Ve hře *Akt* dochází k záměně jmen ve chvíli, kdy pan Síra je

⁹⁷ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. Posel z Liptákova: Seminář. *Divadlo Jára Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 252. ISBN 978-80-7432-936-1.

⁹⁸ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Hospoda Na mýtince: Hra. Divadlo Jára Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 112. ISBN 978-80-7432-936-1.

⁹⁹ PASTYŘÍK, Svatopluk. Humor a vlastní jména v literatuře a komunikaci. In: *Karel Poláček a podoby humoru v české literatuře 19. a 20. století*. Vyd. 1. Boskovice: Albert, 2004, s. 48. ISBN 8073260255.

osloven jménem Draslík. Dochází také k variacím jmen Pulec a Žába, jako potencionální představy otce a syna, a to dokonce ve dvou hrách, *Švestka* a *Afrika*:

„*Motyčka: Poslyšte, pane Pulec, já jsem znal nějakýho doktora Žábu. Nejste vy jeho syn? Pulec: Ne. Můj otec byl taky Pulec. Motyčka: Hm... Otec Pulec, dítě Pulec, to jsou dneska věci...*“¹⁰⁰

„*Ludwig: Poslyšte, doktore Žábo, já jsem znal nějakýho inženýra Pulce. Nejste vy jeho otec? Žába: Ne, můj syn je taky Žába. Ludwig: Otec žába, dítě žába, to jsou dneska věci...*“¹⁰¹

Ve hře *Vyšetřování ztráty třídní knihy* se setkáváme s výčtem jmen žáků: „*Brázda, Budil, Crha, Čepelák, Dejmek, Hošek, Hrdlička, Chalupa, Jech, Jirotko, Klásek, Klempera, Matula, Nechutný, Nepevný, Netěsný, Nerez, Řezník, Říha, Smolík, Svist, Ševel, Tvaroh, Uřídil, Veškrna.*“¹⁰² Zde se divák musí soustředit na to, jak jdou jednotlivá jména za sebou a jaký význam mezi sebou vytvoří.

Zajímavé je také jméno postavy ze hry *Dobytí severního pólu*. Vystupuje zde primitiv Varel Frištenský. Jeho jméno se stává komické ve chvíli, kdy je použito ve vokativu.

Během semináře ke hře *Afrika* je divákům představena hra *Opeřený had*. Tato hra je založena na tom, že jména jednotlivých postav jsou velmi asociativní a představují jejich vlastnosti či vzhled. „*B: Víš jistě, že hodláš žít s Tančila jako blázen až do bílého rána až do konce života? A: Ano. B: Co když se ti po roce, po dvou zalíbí třeba Nerada se myje? A: S Nerada se myje bych v jednom stanu být nechtěl. B: To věřím. Ale co třeba Hladila sviště proti srsti? Ta je přece krásná. A: Je, Opeřený hade, ale nesnesl bych se s její matkou Ječela, až padalo listí.*“¹⁰³

¹⁰⁰ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Švestka: Hra. Divadlo Jára Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 461-464. ISBN 978-80-7432-936-1.*

¹⁰¹ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Afrika: Hra. Divadlo Jára Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 502. ISBN 978-80-7432-936-1.*

¹⁰² SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Vyšetřování ztráty třídní knihy: Hra. Divadlo Jára Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 73. ISBN 978-80-7432-936-1.*

¹⁰³ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Afrika: Hra. Divadlo Jára Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 495. ISBN 978-80-7432-936-1.*

Mluvicí jméno má také hlavní postava hry *Němý Bobeš*. V dětství se o něj staraly srny, které ho všechno naučily. Jméno Bobeš dostal podle toho, že dělá bobky jako ony: „*Hajný: Však jsem mu také, protože tak tvaruje, dal jméno Bobeš.*“¹⁰⁴

Za zmínku jistě stojí i chrématonyma, tedy jména lidských výtvorů. Zajímavá jsou především jména firem, která se vyskytují jak v seminářích, tak i v hrách. Šperk, o jehož krádeži přednášejí cimrmanologové v semináři *Vraždy v salonním coupé*, zhotovil „*zlatnický závod Straka a syn*“¹⁰⁵. Chemik, se kterým má spolupracovat Standa, ze hry *Posel Světla*, na kapesních svítilnách, byl dosud zaměstnaný u firmy „*Knot a Čadil*“¹⁰⁶. Cimrman krokoval parcely majitelům stavební firmy „*Zakoupil a Zbořil*“¹⁰⁷. Je viditelné, že tato jména jsou založena na významovém rozporu a mají tím vytvořit komický efekt.

Hra s jazykem, jak jsme si zde právě předvedli, je pro Divadlo Járy Cimrmana velmi důležitá a má mnoho podob. V hrách je zřetelné, že autoři jednotlivá slova důsledně promýšlí, aby dosáhli svého cíle, tedy jazykové komiky.

¹⁰⁴ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Němý Bobeš aneb Český Tarzan. Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 168. ISBN 978-80-7432-936-1.

¹⁰⁵ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Vražda v salonním coupé: Seminář. Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 120. ISBN 978-80-7432-936-1.

¹⁰⁶ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Posel z Liptákova: Posel světla. Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 265. ISBN 978-80-7432-936-1.

¹⁰⁷ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Švestka: Seminář. Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 443. ISBN 978-80-7432-936-1.

7. Literární a historické odkazy

V hrách Divadla Jára Cimrmana hojně nacházíme odkazy jak na literární díla, spisovatele, ale i na historické události a další významné osobnosti. Tyto odkazy se vyskytují v podobě přímých citací, úryvků, aluzí, narážek či parodií. Záleží na tom, jak přesně napodobují daný text, osobnost nebo událost. Pro hry je tedy typická výrazná intertextualita. Nyní se zaměříme na vybrané autory a díla, která se v hrách objevují. Poté si zmíníme i některé události, na které se autoři odkazují.

7.1 Jan Neruda

Prvním z autorů je Jan Neruda. Vliv jeho tvorby nalezneme ve dvou hrách. Ve hře *Posel světla* posílá syn Standa své staré rodiče do útulku, který nese název Dědova mísa. „*Standa: I na to jsem pamatoval. Pro staré lidi jsou teď krásné útulky. Vybral jsem vám jeden vysoko v Jizerských horách. Jmenuje se Dědova mísa.*“¹⁰⁸ Jan Neruda napsal stejnojmennou báseň, která se nachází ve sbírce *Knihy veršů*, ve které syn vyrábí svému starému otci dřevěné nádoby, protože se mu již třese ruka. Pozoruje ho jeho synek a přeje si, aby ho to otec naučil, aby mu také mohl vyrobit koryto, až bude starý.

Při rekonstrukci hry *Němý Bobeš* se cimrmanologové opírají o divadelní kritiku z Národních listů, která byla podepsána trojúhelníkem. Jedná se údajně o Nerudovu kritiku s názvem „S vraným koněm do Vraného“. V této kritice Neruda popisuje cestu do Vraného, kde se konalo Cimrmanovo představení *Němý Bobeš*, a dojmy z tohoto představení. V textu kritiky nacházíme zakomponované verše několika Nerudových básní.

V úvodu kritiky nacházíme verš z básně *Balada o polce* ze sbírky *Balady a romance*: „*Jako mladík chodíval jsem pěšky až do Štěchovic. Letošního jara však už mi nohy tuze neslouží, i uvítal jsem nabídku svého přítele dr. Šavrdu k vyjížděce fiakrem. V Oujezdské bráně málem jsme se srazili s kočárem polské hraběnky Klotowské. Včas jsem ji však zahlédl a zvolal na vozku: „Polka jede! Polka jede!“*“¹⁰⁹

¹⁰⁸ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚŘÁK. Posel z Liptákova: Posel světla. *Divadlo Jára Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 265. ISBN 978-80-7432-936-1.

¹⁰⁹ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚŘÁK. Němý Bobeš aneb Český Tarzan. *Divadlo Jára Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 162. ISBN 978-80-7432-936-1.

„Polka sedí v zlatých saních, chce až k vzdálenému městu –

„Nuže, jed' už, milá polko, šťastnou cestu, šťastnou cestu!

Ti se budou v pyšném městě, co to přišlo ze vsi, dívat,

Budou nožičkami šoupat, boky vzpírat, bujně zpívat!“

Polka jede – polka jede. ^{“110}

V kritice Polka představuje hraběnkou polské národnosti. Zatímco Balada o polce je založena na personifikaci českého lidového tance, který je zde představen jako krásná veselá dívka.

V další části kritiky nacházíme refrén z básně Jen dál ze sbírky *Zpěvy páteční*. „Již na Zbraslavi byli jsme jízdou tak vytřesení, že dr. Šavrda navrhol strávit zbytek dne v místním hostinci. Mým cílem byl však hostinec jiný. Totiž restaurace U Plechatých ve Vraném, kde se toho večera mělo konat představení kočující herecké společnosti p. Jaroslava Cimrmana. Proto jsem zastávku odmítl a kočího jsem pobídl“ „**Dál! Jen dál!**“¹¹¹

„My věděli, co nás cestou čeká;

byť hrom však bil a mráz nám v kosti vál –

toť jenom česká hudba odvěká,

my při ní půjdem k předu – **dál, jen dál!**“¹¹²

V básni Jen dál je zobrazen patos národního zápasu. Národ je nabádán k vykonávání velkých skutků, k překonávání všech překážek. Nesmí zůstat stát na jednom místě. Odkaz na tuto báseň, tentokrát již se zřetelným parodickým záměrem, nacházíme také ve hře *Dobytí severního pólu*, kde postava ve své replice použije pouze jiné sloveso.

¹¹⁰ Balady a romance. NERUDA, Jan. *Básně*. První vydání. Praha: Československý spisovatel, 1956, s. 401.

¹¹¹ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Němý Bobeš aneb Český Tarzan. Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 162. ISBN 978-80-7432-936-1.

¹¹² Zpěvy páteční. NERUDA, Jan. *Básně*. První vydání. Praha: Československý spisovatel, 1956, s. 497.

„Pryč s klímotem již u kormidla lodi:

kdo chvíli stál, již stojí opodál. ^{“113}

„Náčelník: **Kdo chvíli močil, již močí opodál!** Tak tedy za mnou, směr jih, hajdy...
DOMŮ! ^{“114}

Když se vrátíme k Nerudově kritice, nacházíme verš z další básně, konkrétně báseň 26, Vzhůru již hlavu, národe z *Písní kosmických*. „...Hvězdou celého dramatu je Bobeš. **Jsou tam však i malé hvězdičky, například pan farář, kol nichž se velké točí.** Největším zážitkem uměleckým byl pro mne výkon pana Živného... ^{“115}

„Vzhůru již hlavu, národe,

k nebi své zdvihni oči!

Viz: jsou tam i malé hvězdičky,

kol nichž se velké točí! ^{“116}

V tomto případě, jak je zřejmé, autoři využili toho, že slovo hvězda je polysémantické. V básni se hovoří o hvězdách na nebi, zatímco v kritice je řeč o hercích.

Následuje verš z *Romance o jaře 1848*, ze sbírky *Balady a romance*. Jedná se o politickou báseň, o vzpomínku na revoluční rok 1848. „...Nakonec pan Živný na scéně definitivně usnul, Bobeš konečně našel, co hledal, a nebylo tedy již o čem hrát. Ještě že inspicient včas oponou trhnul a my mohli jít k šatně. ^{“117}

„**Čas oponou trhnul – a změněn svět!**

¹¹³ Zpěvy páteční. NERUDA, Jan. *Básně*. První vydání. Praha: Československý spisovatel, 1956, s. 497

¹¹⁴ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Dobytí severního pólu: Hra. Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 346. ISBN 978-80-7432-936-1.

¹¹⁵ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Němý Bobeš aneb Český Tarzan. Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 163. ISBN 978-80-7432-936-1.

¹¹⁶ *Písně kosmické*. NERUDA, Jan. *Básně*. První vydání. Praha: Československý spisovatel, 1956, s. 350.

¹¹⁷ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Němý Bobeš aneb Český Tarzan. Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 163. ISBN 978-80-7432-936-1.

Kam, kam padlo lidstvo staré?“¹¹⁸

V kritice také nacházíme závěrečnou část básně *Láska ze Zpěvů pátečních*, ve které je popsána láska k českému národu. Lyrický subjekt by přežil smrt matky i své lásky, ale nepřežil, kdyby ztratil národ. Stejně tak Neruda v kritice si nedokáže představit, že přežije chvíli, až Cimrman uvede jeho hry.

„...*Tam však pro mne drama teprve začalo. Seznal jsem totiž, že mi ukradli hůl, klobouk i převlečník. Všechno jsem oplakal, zase se osvěžil a vyjeli jsme ku Praze. Cestou mi dr. Šavřda sdělil, že společnost, jejíž umění jsme právě zhlédli, hodlá prý napřesrok uvést mé aktovky „Prodaná láska“ a „Ženich z hladu“. To mi dodalo. „Já ledacos již viděl v božím světě,“ řekl jsem svému příteli, „ale tohle bych, Šavřdo, tohle bych nepřežil!“*“¹¹⁹

„*Přežil jsem matku svou, žiju jen památce,*

přežil jsem lásku svou, měl ji tak nakrátce –

všechno jsem oplakal, zase se osvěžil –

tebe bych, národe, tebe bych nepřežil!“¹²⁰

7.2 Karel Havlíček Borovský

Další významnou osobností, na kterou se Smoljak se Svěrákem v několika hrách odkazují, je Karel Havlíček Borovský. Ve hře *České nebe* dokonce i vystupuje jako jedna z postav, vedle svatého Václava, Mistra Jana Husa, Jana Amose Komenského, praotce Čecha či babičky Boženy Němcové. Při příchodu Havlíčka na scénu se pozdraví jedním z jeho epigramů, *Z historie literatury české*: „*Havlíček: Českých knížek hubitelé líti... Ostatní (společně): ...plesnivina, moli, jezoviti!*“¹²¹ Havlíček je představen jako postava vzdělaná, připravená každou situaci okomentovat vhodnou sarkastickou

¹¹⁸ Balady a romance. NERUDA, Jan. *Básně*. První vydání. Praha: Československý spisovatel, 1956, s. 381.

¹¹⁹ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Němý Bobeš aneb Český Tarzan. Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 163. ISBN 978-80-7432-936-1.

¹²⁰ Zpěvy páteční. NERUDA, Jan. *Básně*. První vydání. Praha: Československý spisovatel, 1956, s. 494.

¹²¹ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *České nebe: Hra. Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 542. ISBN 978-80-7432-936-1.

poznámkou. Během hry postava Borovského pronáší další řadu epigramů. Mezi nimi je i přetvořen zřejmě Havlíčkův nejznámější epigram Demokratický:

„Nechod', Vašku, s pány na led,

mnohý příklad máme,

že pán sklouzne a sedlák si

za něj nohu zláme.“¹²²

„Žena.

Nechod', Vašku, s ženou na bál,

mnohý příklad máme,

žena tančí s jiným pánem,

muži srdce zláme.“¹²³

Název jednoho z epigramů Zle, matičko, zle, se také objeví v jedné replice Smila ve hře *Blaník*: „Smil: Také musíš vzít v úvahu, že jsme tenkrát neměli dostatek zpráv. Co jsme o bitvě věděli? Šlupka přived Moraváka a ten pořád jenom opakoval: Zle, matičko, zle! Víc jsme z něho nedostali.“¹²⁴ Ve hře *Lijavec* inspektor starobinců a Formánek zpívají vlasteneckou píseň *Spi, Havlíčku*.

7.3 Petr Bezruč

Ve hře *České nebe*, jak jsme si již zmínili v kapitole Podoby mystifikace, se dozvídáme, že Jára Cimrman z finanční tísně prodal své *Slezské písně* právě Petru Bezručovi. Je zde zřejmá narážka na to, že autorství *Slezských písní* bývalo často zpochybňováno.

¹²² HAVLÍČEK BOROVSKÝ, Karel. *Básně a epigramy*. 1. obnovené vydání. Praha: Chvojko nakladatelství, 1997, s. 150. ISBN 80-901622-8-2.

¹²³ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *České nebe: Hra. Divadlo Jára Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 542. ISBN 978-80-7432-936-1.

¹²⁴ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Blaník: Hra. Divadlo Jára Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 383. ISBN 978-80-7432-936-1.

Ve hře *Vizionář* se uhlobaron Ptáček dozvídá, že se jeho důl bude jednou jmenovat Petr Bezruč. Domnívá se tedy, že Bezručovi svůj oblíbený důl prodá: „Ptáček: ...Ale že by mu ty básničky tak vynášely? Možné to je. Když bude mít dost peněz, klidně mu ho prodám. Piš, barde, strádej, a až budeš mít dvě stě miliónů, **přijde den, zúčtujem spolu.**“¹²⁵ V této replice nacházíme verš z Bezručovy básně *Ostrava ze Slezských písní*.

„všichni vy na Slezské, všichni vy, dím,

hlubokých páni vy dolů,

přijde den, z dolů jde plamen a dým,

přijde den, zúčtujem spolu!“¹²⁶

7.4 Další díla

V hrách objevujeme aluze i na další díla. Například v *Hospodě Na mýtince* se objevuje podobná scéna jako v pohádkovém dramatu Julia Zeyera *Radúz a Mahulena*: „Radúz: Ty posud, panno, mlčelas a nerouhala jsi se mému neštěstí. Ted' vynahradíš, co jsi zmeškala? Mahulena: Ty žízniš? Radúz: Proč se tážeš? Mahulena (nabere vody do dlaně): Pij! (Zvedne dlaň až k jeho rtům.)“¹²⁷

Ačkoliv v *Hospodě Na mýtince* získává rozkaz „pij“ sexuální kontext záměnou za homonymum „pyj“, tedy za označení mužského pohlavního orgánu. „Vězeň: Pro mne existuje jediná žena na světě. Setkali jsme se pouze na okamžik, když mě vedli v řetězech. Vidím ji stále před sebou, jak odstrčila stráž, nabrala vody do dlaní a řekla mně, neznámému člověku: „Pij!“ Hrabě: To že řekla? Vězeň: Ano. Hrabě: Saprment! To musí být ženská. Saprment!“¹²⁸

¹²⁵ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. Posel z Liptákova: *Vizionář*. Divadlo Járy Cimrmana: *Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 286. ISBN 978-80-7432-936-1.

¹²⁶ BEZRUČ, Petr. *Slezské písně*. První vydání. Brno: Doplněk, 2003, s. 73. ISBN 80-723-9144-5.

¹²⁷ ZEYER, Julius. *Radúz a Mahulena: [slovenská pohádka o čtyřech dějstvích]*. Vydání desáté, v nakladatelství Artur vydání první. Praha: Artur, 2006, s. 23. ISBN 80-862-1677-2.

¹²⁸ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Hospoda Na mýtince: Hra*. Divadlo Járy Cimrmana: *Hry a semináře úplně vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 106. ISBN 978-80-7432-936-1.

Ve hře *Afrika* je zmíněno několik básní Josefa Václava Sládka. Cyril učí domorodce český jazyk a seznamuje je také s českou literaturou. Jsou to básně například *Lesní studánka* či *Domov*. Touto básní se Jára Cimrman inspiroval pro napsání vlastní básně *Cizina*. Domorodci také recitují baladu *Štědrý den* ze sbírky *Kytice* od Karla Jaromíra Erbena.

Ve dvou hrách se objevuje odkaz na *Babičku* od Boženy Němcové. Ve hře *České nebe* přímo vystupuje. Je zde představena jako prostá srdečná žena. Avšak nám neujde jistá parodie této postavy, obzvláště když se snaží svádět ostatní muže, jako praotce Čecha a Jana Amose Komenského, jelikož si představíme babičku jako velmi mravnou a cudnou osobu. V semináři hry *Dlouhý, Široký a Krátkozraký* zjišťujeme, že Jára Cimrman po vzoru *Babičky* napsal povídku *Dědeček*. I zde je velmi zřetelná parodie na toto dílo: „*Postavíme-li ovšem vedle sebe Babičku Boženy Němcové a Dědečka Járy Cimrmana, neubráníme se pocitu, že se Cimrman přes veškerou snahu nedokázal od svého velkého vzoru zcela oprostít. Zalidnil sice Dědečkovu údolí řadou půvabných postav, které nesou zřetelný punc jeho rukopisu, jako jsou například dědeček sám, vnoučata Bohoušek, Toník, Jiřinka a Vilma, nebo jeho zámecký pan kníže se svým schovancem Narcisem, velice hezká postava je i bláznivý Viktor. To jsou však výjimky. Jinak zůstává Cimrman původní předloze očividně poplatný...*“¹²⁹

Zůstaneme-li ještě u semináře hry *Dlouhý, Široký a Krátkozraký*, je zajímavé podívat se na to, jak Smoljak se Svěrákem pracovali s názvy známých pohádek: „...*Cimrman se však nespokojuje jen s kritikou, ale dává příklad vlastními tvůrčími činy. Řada jeho pohádek vzbudila sice odpor, zejména u dětí – například Jak chudák do ještě větší nouze přišel, nebo pohádkový horror O třinácti tchýních, a neuspěl ani roztomilý Kašpárkův hrobeček.*“¹³⁰ Tímto jsou kritizovány pohádkové stereotypy a Cimrman se snaží na pohádku podívat realističtěji. V tradiční pohádce je běžné, že chudák zbohatne. Nacházíme zde parafráze názvů pohádek *Jak chudák ke štěstí přišel* (Jak Jaromil ke štěstí přišel) a *O dvanácti měsíčkách*. Kladní měsíčkové jsou nahrazeni záporným typem postavy, kterým je tchýně. *Kašpárkův hrobeček* odkazuje na postavu

¹²⁹ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Dlouhý, Široký a Krátkozraký: Seminář. Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 218. ISBN 978-80-7432-936-1.

¹³⁰ Tamtéž, s. 218.

veselého chytrého kašpárka, který většinou komunikuje s dětmi. Toto veselí je však pohřbeno.

Ve hře *Záskok* Karel Infeld Prácheňský cituje pasáže z Jiráskovy *Lucerny* či *Maryši* bratří Mrštíků. *Maryša* je také zmíněna ve hře *České nebe*. Jan Amos Komenský se snaží vzdělávat praotce Čecha, který ale většinou všechno poplete: „*Praotec: Ted' jsem si zrovna půjčil pěknou knížku. A taky ji napsala ženská: nějaká Maryša. Je to tragédie o bratrech Mrštíkových. Jsem teprve na začátku, ale vypadá to, že ten jeden Mrštík zabije toho druhého Mrštíka.*“¹³¹

7.5 Historické události

Kromě aluzí na literární díla a spisovatele nacházíme v hrách také aluze na různé historické události. Pro ilustraci si uveďme tři příklady. V semináři hry *Dlouhý, Široký a Krátkozraký* nám je Cimrman představen jako sběratel pohádek. Cimrman varoval před tím, jak nebezpečné mohou být pohádky pro děti, proto se je vydal po českém venkově sbírat. Někde musel používat falešný průkaz jezuitského řádu. Zde je patrná narážka na období sedmnáctého století, kdy jezuité pálili knihy. Jára Cimrman ale musel se sběrem pohádek přestat: „*Nakonec se však Cimrman musel své sběratelské činnosti vzdát, neboť situace na českém venkově se nebezpečně vyhroutil. Například nedaleko Chlumce si na něho počíhali sedláci, vypřáhli mu koně, rozebrali si knihy a prázdný vůz strhli do Cidliny. Toto jejich vítězství se tak stalo malou náplastí na jejich předchozí neúspěchy.*“¹³² Autoři se zde odkazují na neúspěšné selské povstání z osmnáctého století.

Ve hře *Blaník* je rozeznatelná aluze na invazi vojsk Varšavské smlouvy a to dokonce na dvou místech. V semináři má jeden z cimrmanologů přednášku o blanické pověsti. Jára Cimrman, který měl pochybnosti o pravdivosti této pověsti, se kvůli tomu zneprátelil i s Aloisem Jiráskem: „*Druhou podmínkou mobilizace v Blaníku je skutečnost, aby země byla „napadena ze čtyř stran“.* Pradávný autor pověsti zvolil

¹³¹ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *České nebe: Hra. Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání.* Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 544. ISBN 978-80-7432-936-1.

¹³² SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Dlouhý, Široký a Krátkozraký: Seminář. Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání.* Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 217. ISBN 978-80-7432-936-1.

*chytře ohrožení ze všech čtyř světových stran, neboť se mu zdálo zcela nepravděpodobné, že by k tak totálnímu napadení někdy mohlo dojít. Teprve naše doba podala plný důkaz neplatnosti blanického mýtu: byli jsme napadeni ne ze čtyř, ale dokonce z pěti stran, a v Blaníku se nepohnula ani myš.*¹³³ Invaze se zúčastnila vojska pěti komunistických zemí, proto je zde narážka na napadení z pěti světových stran. Druhé místo, kde nacházíme podobnou aluzi, je pak na konci hry *Blaník*, kdy učitel Bohumil Chvojka potřebuje zformulovat vhodnou omluvenku, aby zdůvodnil, proč chyběl rok ve škole: „*Učitel: ...Potvrzujeme, že tu jmenovaný byl – to bych nechal – a vyzýval blanické vojsko – vidíte, ještě že jsem to nedopsal! Já bych to neviděl jako pozvání vojsk. Teď bych to viděl takhle: vyzýval blanické vojsko, aby nikam nejezdilo, že si s tím císař pán poradí sám.*“¹³⁴

V semináři hry *České nebe* je viditelný odkaz na Plán evropské obnovy, tzv. Marshallův plán, který byl použit po druhé světové válce pro obnovu západní Evropy. „*...Radecký se projevoval nejen jako neporazitelný vojevůdce, ale i jako prozíravý správce dobytých území. Císaři například navrhl, aby se válkou zničeným zemím poskytla hospodářská pomoc (tzv. maršálkův plán). Politicky krátkozraký císař však jeho rady nebral vážně, a tak maršálkův plán zůstal více než sto let jen na papíře. Teprve po druhé světové válce tuto ideu znovu vzkřísil americký ministr zahraničí Marshall.*“¹³⁵

Hry odkazují i na další události jak historické, tak kulturní. Pochopení těchto odkazů však závisí na všeobecně kulturních znalostech diváka. Může se proto stát, že některé narážky nemusí být všemi diváky pochopeny. U některých odkazů může být již také zřetelný generační rozdíl publika. Zde se nám odkrývají dvě vrstvy her. Představení je pro diváka zábavné i navzdory tomu, že neodhalí všechny aluze či jen drobné narážky. Proto můžeme říci, že hry Divadla Járy Cimrmana jsou oblíbené pro všechny vrstvy publika jak po inteligenční, tak i věkové stránce.

¹³³ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚŘÁK. *Blaník: Seminář. Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 377. ISBN 978-80-7432-936-1.*

¹³⁴ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚŘÁK. *Blaník: Hra. Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 398. ISBN 978-80-7432-936-1.*

¹³⁵ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚŘÁK. *České nebe: Seminář. Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 530. ISBN 978-80-7432-936-1.*

8. Přijetí mystifikace

V této práci jsme si již vytyčili základní podoby mystifikace v poetice Divadla Járy Cimrmana. Považujeme ale také za důležité podívat se, jak na tuto mystifikaci přistoupili diváci a celý český národ. Je zřejmé, že se jedná o přiznanou mystifikaci a není využívána k oklamání. „*Cimrmanovská mystifikace není prostředkem (k něčemu jinému), je cílem (sama sobě). Je svébytná a soběstačná. Cimrmanismus je mystifikace hravá; cimrmanismus je mystifikující hra. Hra, která je určena k veřejnému provozování. Hra, která je určena k oboustrannému pobavení – těch, kdo ji provozují aktivně i těch, kdo jsou tohoto provozování účastni jako posluchači, diváci.*“¹³⁶

Nejlépe je možné charakterizovat existenci Járy Cimrmana pomocí aplikace jeho teorie poznání, která je nám představena v semináři hry *Vyšetřování ztráty třídní knihy*. Hlavní myšlenkou této teorie je, že „*s existencí věcí se to má přesně naopak, než jak to odpovídá běžnému názoru: věc je tam, kde se domníváme, že není, a není tam, kde se domníváme, že je.*“¹³⁷ Existenci Járy Cimrmana pak podle této teorie definoval Přemysl Rut v Předmluvě úplného vydání her: „*Jestliže cesta za Cimrmanem je cesta do prázdna – čím více o něm víme, tím přesvědčivěji je jeho existence vyvrácena - , znamená to jen, že Cimrman vyplňuje souvisle celý prostor svého okolí a jedině v místě, k němuž směřuje bádání, Cimrman není. Divadlo Járy Cimrmana je vlastně jen jakási prázdňá bublina v souvislém cimrmanovském masivu. Jinými slovy, Cimrman jsme my.*“¹³⁸

Bez obav můžeme říct, že diváci na tuto mystifikační hru aktivně přistoupili. Z Járy Cimrmana se během jeho téměř padesátileté existence vytvořil fenomén. V roce 2005 se mohl stát Největším Čechem, kdyby nebyl z ankety vyřazen. Stopy Járy Cimrmana se objevují po celé České republice. V Brně najdeme ulici Járy Cimrmana, v Lipníku nad Bečvou nábřeží Járy Cimrmana, které neleží vůbec u vody, ve Víru u Žďáru nad Sázavou Cimrmanovo jméno dokonce nese náměstí. Dále existuje nespočet pamětních desek, které upomínají na to, že Jára Cimrman daným místem procházel,

¹³⁶ HOŘÍNEK, Zdeněk, Ivan VYSKOČIL a Jan DVOŘÁK. *O divadelní komedii*. V tomto souboru vyd. 1. Praha: Pražská scéna, 2003, s. 181. ISBN 80-861-0231-9.

¹³⁷ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Vyšetřování ztráty třídní knihy: Seminář. Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 65. ISBN 978-80-7432-936-1.

¹³⁸ RUT, Přemysl. *Cimrman / Smoljak / Svěrák: Předmluva*. SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Hry a semináře: úplné vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 14. ISBN 9788074320361.

nebo tam žil, či naopak nemá s danými místy prokazatelně vůbec nic společného. V Brně je například pamětní deska s nápisem: „*V tomto domě zcela jistě a prokazatelně nikdy nežil a netvořil pan Jára Cimrman.*“¹³⁹ I v semináři hry *Akt* je divákům představena židle, na které údajně Jára Cimrman seděl: „*A nakonec si všimněte této prostřední židle. Ta je rovněž z Tanvaldu, z restaurace Labuť. Bývalý hostinský, dnes důchodce, starý vlastenec Kurt Heidenreich tvrdí, že na této židli Cimrman s určitostí alespoň jednou možná seděl.*“¹⁴⁰

V Jizerských horách, které jsou s Járou Cimrmanem těsně spjaty, vzhledem k tomu, že by se tam měl nacházet Liptákov, místo, kde několik let údajně žil, vznikla *cyklostezka Járy Cimrmana*¹⁴¹, která má i několik zastavení a každé z nich připomíná působení této postavy. V Tanvaldu je kino Jas Járy Cimrmana, na kterém byla odhalena socha Járy Cimrmana v mlze. V listopadu 2014 se podoba Járy Cimrmana, jedna z jeho 136 možných podob, objevila na kulatých poštovních známkách¹⁴².

Podle Járy Cimrmana dostala jméno *Jaracimrman*¹⁴³ i planetka, objevená v roce 1996, která se nachází mezi Marsem a Jupiterem. Cimrmanovo jméno se vyskytuje již i v živočišné říši. Převážně v Thajsku a ve Vietnamu žije veleštír Cimrmanův, *Heterometrus cimrmani*¹⁴⁴, a převážně západní Čechy obývá myšice malooká, *Apodemus uralensis cimrmani*¹⁴⁵.

Proslulost českého génia Járy Cimrmana postupně proniká i za hranice naší země. Brian Stewart a Emilie Machalová ve spolupráci se Zdeňkem Svěrákem přeložili hru *Záskok*, která pod názvem *Stand-In* měla premiéru v Žižkovském divadle Járy

¹³⁹ LAUDIN, Radek. *Křížem krážem po stopách Járy Cimrmana*. 1. vyd. Praha: Fragment, 2012, s. 19. ISBN 978-80-253-1377-0.

¹⁴⁰ SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Akt: Seminář. Divadlo Járy Cimrmana: Hry a semináře úplné vydání*. Druhé vydání. Praha a Litomyšl: Paseka, 2010, s. 34. ISBN 978-80-7432-936-1.

¹⁴¹ *Cyklostezka Járy Cimrmana. Liberecký kraj - cestou necestou* [online]. 2011 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: <http://www.liberecky-kraj.cz/dr-cs/336-cyklostezka-jary-cimrmana.html>

¹⁴² Pošta představila legendu na kulatých známkách. Vynalezl je Cimrman. *IDNES.cz/Ekonomika* [online]. 2014 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: http://ekonomika.idnes.cz/posta-predstavil-znamku-s-podobiznou-cimrmana-film-/ekonomika.aspx?c=A141126_140039_ekonomika_fih

¹⁴³ 7796 Jaracimrman. *JPL Small-Body Database Browser* [online]. 2009 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: <http://ssd.jpl.nasa.gov/sbdb.cgi?sstr=7796;orb=1>

¹⁴⁴ BioLib - *Heterometrus cimrmani* (veleštír Cimrmanův). *BioLib.cz* [online]. 1999-2014 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: <http://www.biolib.cz/cz/taxon/id479504/>

¹⁴⁵ BioLib - *Apodemus uralensis cimrmani* (myšice malooká). *BioLib.cz* [online]. 1999-2014 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: <http://www.biolib.cz/cz/taxon/id479113/>

Cimrmana 25. října 2014¹⁴⁶ a stále se hraje alespoň jednou měsíčně. *Stand-In* je téměř totožný s českou předlohou. Pouze některé jazykové hříčky, především založené na homonymii českých slov, nebyly možné převést do anglického jazyka. Také jazyková indispozice Vlasty a doktora Vipicha není založena na ráčkování, ale na špatném vyslovování sykavek, které se v angličtině používají častěji. Rovněž hra *Dobytí severního pólu* byla nastudována v anglickém jazyce a představena v Nigérii na českém velvyslanectví¹⁴⁷.

Vzhledem k tomu, že jeden z autorů, Ladislav Smoljak, zemřel v roce 2010, je pravděpodobné, že nová hra už napsána nebude. Ale jak již bylo řečeno, je zřejmé, že jsme jako národ na tuto mystifikační hru přistoupili a nadále českého génia dotváříme, jeho působnost prohlubujeme a odkrýváme další detaily z jeho života.

¹⁴⁶ Cimrman promluvil anglicky - Divadelní noviny. *Divadelní noviny* [online]. 2014 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: <http://www.divadelni-noviny.cz/cimrman-promluvil-anglicky>

¹⁴⁷ Dobytí severního pólu v Nigérii. Publikum pobavil návrh sníst psy. *IDNES.cz/Kultura* [online]. 2014 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: http://kultura.idnes.cz/dobyti-severniho-polu-nigerie-de2-/divadlo.aspx?c=A140325_094627_divadlo_ts

9. Domáci zabijačka

Hra *Domáci zabijačka*, kterou napsal Jiří Šebánek, je třetí nejstarší hrou Divadla Jára Cimrmana. Jedná se o hru o jednom dějství na motivy naivního horroru Jára Cimrmana: „*Nebyl tady Babinský?*“ Premiéru měla v roce 1968. Jelikož Šebánek po neshodách opustil divadlo již následující rok, byla hra na jeho přání stažena z repertoáru. Z osobního rozhovoru se Zdeňkem Svěrákem jsme se dozvěděli, že seminář k této hře se nedochoval. Pouze některé části semináře byly přesunuty do jiných her, kde jsou dodnes. Jedná se například o teorii poznání z *Vyšetřování ztráty třídní knihy*.

Děj *Domáci zabijačky* je jako jediný zasazen do současnosti. Původně i hry *Akt* a *Vyšetřování ztráty třídní knihy*, jak jsme si již uvedli, byly se současnosti, ale po vymezení období života Jára Cimrmana, byly tyto hry předělány, aby odpovídaly dané době. *Domáci zabijačka* je napsána na motivy Cimrmanova horroru, v tomto případě se ale ve hře neshání po slavném legendárním lupiči Babinském, ale po říšském ministroví a osobním tajemníkovi Adolfa Hitlera Martinu Bormannovi. Bormann byl v nepřítomnosti odsouzen k trestu smrti během Norimberského procesu. Dlouho se spekulovalo o tom, zda je ještě naživu, či v květnu roku 1945 spáchal sebevraždu. Jeho tělo bylo nalezeno až v roce 1972.

Kromě Bormanna ve hře vystupuje kinopromítač Hynek, který je velmi žárlivý na svou ženu Libuš, proto ji uvazuje k noze kuchyňského stolu. Mají syna Kryštofa, který tráví většinu času na záchodě. Celý děj hry se odehrává v jejich kuchyni. Dále se zde vyskytuje domovní důvěrník Servít, umírající soused Zvěřina, jeho žena a kněz.

Domovní důvěrník Servít se shání po Bormannovi, protože je za jeho nalezení vypsána vysoká odměna. Ten se v loveckém přestrojení a s mrtvým zajícem v ruce v kuchyni objeví s přáním použít jejich toaletu. Hynek pozná, kdo to skutečně je, a spolu s Libuš se rozhodnou, že mu poskytnou útočiště. Proto když se znovu vrátí Servít, představí mu ho jako příbuzného Krutinu, který má nedoléčenou lepru a právě se vrátil z nemocnice. Když se Kryštof již po několikáté vrací z toalety, všimne si Bormann, jak moc je Kryštof podobný Servítovi. Hynek proto požaduje provést krevní zkoušku, ze které vychází najevo, že je opravdu pouhým otčímem.

Krevní zkouška ovšem probíhá velmi netradičně. „*Hynek: Abychom předešli nechutným tahanicím, provedeme krevní zkoušku. A sice po gruzínsku. (vytáhne křidu a namaluje na podlaze kruh) Toto je, prosím pěkně, kavkazský křídový kruh. Kryštofe, stoupni si dovnitř kruhu! (...) Tak pan Servít si stoupne vlevo od kruhu, já vpravo. Na dané znamení uchopíme toho levobočka každý za jednu ruku a budeme se o něho přetahovat. Kdo ho dostane na svou stranu, není jeho pravým otcem. Slyšíte? Není!*“¹⁴⁸

Po této zkoušce Kryštof odchází opět na toaletu, kde spáchá sebevraždu, oběsí se na splachovadle. Bormann vypadne ze své role, zapomene, že má být strýcem Krutinou, a prozradí, kdo skutečně je. Servít toho využívá a utíká ho udat.

Jelikož byl Hynek velmi hlučný, objevuje se v kuchyni Zvěřinová s knězem a přináší umírajícího Zvěřinu, kterého jim pokládají na stůl, vezmou mrtvého Kryštofa a zase odchází. Hynek s Libuší se od Zvěřiny dozvídají, jak vysoká odměna je na Bormanna vypsána a rozhodnou se, že ho zabijí, aby odměnu dostali oni. Odměna je totiž jak za živého tak mrtvého Bormanna. Chtějí ho otrávit plynem. Bormann si přeje vykonat poslední potřebu, a tak ho ještě pustí na toaletu. V té chvíli se vrací s posilami Servít a je rozhodnut ho z toalety násilím dostat ven. Hynek uhodí Servíta lahví od piva a zabije ho. Do kuchyně se vrací i Zvěřinová hledajíc zapomenutý nůž, který nachází zabodnutý v Hynkově břiše. Hynek se smíchem umírá.

Libuš, která již dříve flirtovala s Bormannem, si povzdychne, že je vdova, ale hned chce z toalety Martina dostat a být s ním. Bormann se však spláchl do záchodu. A tak se Libuš rozhodne svádět umírajícího Zvěřinu, kterému žena přinesla jeho oblíbené jídlo zajíce, jehož otráвила, aby mohla být s knězem. Zajíce však sní Libuš a také umírá. Zvěřina si lehne na stůl a přichází za ním Zvěřinová s knězem v domnění, že je již mrtvý. Rozloučí se s ním a utíkají spolu pryč. Na scéně tak zůstává naživu jediný Zvěřina, který paradoxně umíral po celou dobu hry.

U *Domáci zabijačky* si všímáme poněkud černějšího humoru, než je u ostatních her běžné. Nacházíme zde také více absurdností. Podívejme se například, proč Kryštof neustále chodí na toaletu. Hynek a Libuš Kryštofa krmí čtením zpráv ze světa. Pokaždé když mu nějakou přečtou, uteče na záchod. „*Libuš: Copak je to, Kryštofe? Ještě nás*

¹⁴⁸ ŠEBÁNEK, Jiří a Jára da CIMRMAN. *Domáci zabijačka*. 1968, s. 14.

čeká jedna zprávička. Neboj se, bude to veselé a ze života hmyzu. No tak! Chceš, aby se tatínek zlobil? (...) Tak poslouchej! „Jedno dospělé saranče váží dva až tři gramy. Naproti tomu hejno dospělých sarančat, napadajících úrodu, váží 10.000 tun!“ To je co? Kryštof: (zvedne se, zasténá a s rukama na žaludku spěchá na klozet) Libuš: Ale Kryštofe! Vždyť to jsou jen brouci! Vykašli se na ně!¹⁴⁹ To, že je krmení informacemi míněno doslovně se pak ještě potvrzuje ve chvíli, kdy je prozrazeno, že Kryštof je Servítovým synem a bude ho muset začít živit. „Hynek: ...Nezapomeňte, že zítřkem počínaje jste Kryštofovým živatelem. Libuš: To je kraválu pro pár sušenek. Servít: Přivádíte mě do nepěkných rozpaků, sousede! Hynek: Až vám spočítám všechny výdaje za tiskoviny, koupené za účelem informovanosti tohoto vejtlupka, tak vás přivedu na mizinu! Kryštof: (při zmínce o tiskovinách se odplazí na klozet a zavře za sebou)¹⁵⁰

Další absurdní situace nastává ve chvíli, kdy Kryštof spáchá sebevraždu a ostatní kolem něj se začnou dohadovat nad tím, zda by ho neměli polít vodou, a že řetízek od splachovadla, na kterém se oběsil, byl nekvalitní, když se přetrhl.

Po jazykové stránce se v *Domácí zabijačce* vyskytují podobné prvky jako u ostatních her. Objevují se zde ustálená slovní spojení, která jsou buď destruována, nebo myšlena doslovně. Doslovně je zde například použito úsloví jít přes mrtvoly ve chvíli, kdy Servít odhalí, kdo je údajný strýc Krutina. „Servít: Já už tomu začínám dokonale rozumět. A myslím, že vás to bude setsakramentsky mrzet! (rázně vykročí směrem ke dveřím, ale zakopne o tělo Kryštofa) Promiňte, že jdu přes mrtvoly, ale je to ve vyšším zájmu.“¹⁵¹ Doslovně je zde také předvedeno, že je potřeba popadnout štěstí za vlasy v situaci, kdy se Bormann snaží přesvědčit Libuš, aby spolu utekli. „Bormann: Co vy víte! (popadne ji za vlasy a cloumá) Štěstí je třeba popadnout za vlasy! Pojd'te, uprchneme spolu až na samý kraj světa!“¹⁵²

Destrukci spojení pak nacházíme v okamžiku, kdy se Hynek s Libuší rozhodnou zabít Martina: „Hynek: Pane Bormann, přisedněte si tady k vařiči, hadice je krátká. (...) Libuš: Hlavu vzhůru! Vždyť máte celý život za sebou!“¹⁵³ Velmi zajímavá je také

¹⁴⁹ ŠEBÁNEK, Jiří a Jára da CIMRMAN. *Domácí zabijačka*. 1968, s. 2.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 15.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 18.

¹⁵² Tamtéž, s. 10.

¹⁵³ Tamtéž, s. 24.

destrukce známého přísloví kolik jazyků znáš, tolikrát jsi člověkem, ze kterého po zjištění, že Bormann má lupy, vznikne: „*Hynek: Kolik lupů máš, tolikrát jsi člověkem.*“¹⁵⁴

Ve hře také nacházíme vulgarismy, i když do hry zapadají více než v ostatních hrách. Jejich použití není tak nečekané, jelikož se tato sprostá slova týkají tělesných potřeb, o kterých se v této hře často hovoří. Zde si uveďme příklad ze začátku hry, když se poprvé na scéně objeví Bormann. „*Bormann: Gütn ábn. Musím u vás neprodleně vykonat malou i velkou potřebu zároveň. Libuš: Jů, to je kus! Bormann: (hodí ji zajíce k nohám) Je váš, madam, ale ukažte mi dveře vodního záchodu, jinak spatříte ztrátu lidské důstojnosti. Libuš: Nám na nějakém hovnu nezáleží, vid' Hynku.*“¹⁵⁵

V *Domáci zabijačce* odhalujeme i literární odkazy. V již zmiňované krevní zkoušce je kavkazský křídový kruh odkazem na stejnojmenné dílo Bertholda Brechta. Dále opět objevujeme odkaz na Babičku Boženy Němcové. „*Bormann: Zaplat' pámbu, o nohy je postaráno, ještě kdybych měl kam složit hlavu. Hynek: Ve sklepě máme špalek. Nasekáme dříví a za chvíli tu bude jak na Starém Bělidle.*“¹⁵⁶

Z historických odkazů je tu zřejmá reference v podobě postavy Martina Bormanna a jeho záhadného zmizení a smrti. I v této hře nakonec opět záhadně zmizí tak, že se spláchne do záchodu.

Nacházíme další odkaz, tentokrát na doktora Alberta Schweitzera, který v Lambaréné v Gabonu založil nemocnici. V této nemocnici byli častými pacienty lidé s leprou. „*Hynek: Strýc Krutina je trochu nedoléčený. Přijel rovnou z Lambarénu od profesora Schwitzera.*“¹⁵⁷

Po prostudování můžeme označit Šebánkovu *Domáci zabijačku* poněkud odlišnou od ostatních her Divadla Járy Cimrmana především po komické stránce. Humor je skutečně o dost černější a absurdnější. Uveďme si na závěr poslední příklad. Scénu, ve které se Hynek a Libuš dohadují o tom, čím krmí Kryštofa a proč je tak vysílený: „*Libuš: Ba ne, to je tím, že Hynek ho krmí kdejakou zajímavostí ze světa.*“

¹⁵⁴ ŠEBÁNEK, Jiří a Jára da CIMRMAN. *Domáci zabijačka*. 1968, s. 11.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 5.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 11.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 13.

*Hynek: Jen se ho nezastávej. Chceš abysme se jednou obraceli v hrobě, až nám bude spílat, že jsme ho včas neinformovali, kde se co semlelo? Libuš: Ale já myslela, že se necháme spálit!*¹⁵⁸ Avšak si nelze nevšimnout, že po jazykové stránce je hra stejně důkladně promyšlená a propracovaná jako ostatní hry, které napsal Smoljak se Svěrákem.

¹⁵⁸ ŠEBÁNEK, Jiří a Jára da CIMRMAN. *Domáci zabijačka*. 1968, s. 7-8.

Závěr

Cílem této práce bylo prozkoumat jednotlivé podoby mystifikace a prostředky potřebné k jejímu vytvoření v poetice Divadla Járy Cimrmana. Toto autorské divadlo jsme si nejdříve zasadili do kontextu divadel malých scén druhé poloviny dvacátého století. Jednu kapitolu jsme věnovali i historii samotného divadla, které se vyvinulo z rozhlasového pořadu *Vinárna U Pavouka*. Zde jsme všimli, jak ojedinělé postavení toto divadlo má. Autorská divadla, která byla součástí text-appealové tradice, hojně využívala improvizaci. S tou se u Divadla Járy Cimrmana, jak jsme se zmínili, také setkáváme. Ale je zřejmé, že většina improvizčních prvků je již dávno předem naplánovaná.

Následovalo rozdělení mystifikačních podob v literatuře od počátku devatenáctého století. Mystifikace nejdříve sloužila k budování české kultury. Dále se podoby mystifikace v průběhu let měnily, až po formu, která funguje jako svébytná zábava. Tedy mystifikaci, kterou využívá i Divadlo Járy Cimrmana.

Zbytek práce byl věnován již Divadlu Járy Cimrmana. Zkoumali jsme, jak autoři s mystifikací pracovali. Vhodnějším označením je pravděpodobně mystifikační hra, protože se jedná o mystifikaci přiznanou, na kterou přistoupili i diváci.

Detailně jsme rozebrali hry z několika hledisek. Jelikož se jedná o mystifikační hru v literatuře, jedním z nejdůležitějších prvků je jazyk her. Zde jsme se zaměřili převážně na užití cizích jazyků, ustálených slovních spojení, vulgarismů, slov se dvěma významy atd. Pozornost jsme věnovali jazyku i z onomastického hlediska, kde jsme zdůraznili hlavně antroponyma a chrématonyma. Dále jsme zkoumali, jak autoři pracovali s literárními žánry, které převážně parodovali. Také jsme se podívali na to, jak cimrmanologové přistupují ke své vědecké práci. Zde jsme došli k závěru, že cimrmanologie jako pseudověda využívá všech nezbytností potřebných k vědecké práci. Každou svou domněnku podrobují nejrůznějším experimentům a analýzám. Zajímala nás i intertextualita, která se v hrách hojně skrývá, ale je určena především pro náročnější čtenáře a diváky. Na závěr byla také zařazena hra *Domáci zabijačka*, která byla zkoumána odděleně, vzhledem k tomu, že autorem byl Jiří Šebánek.

Hry jsou zejména po jazykové stránce detailně propracovány. Autoři s mystifikací pracují na několika úrovních a hry se tak skládají z několika vrstev. Některé narážky, poznámky, či vtipné komentáře patří jen dobře obeznámenému a vzdělanému publiku s všeobecným přehledem. Přesto je každá hra postavena tak, aby pobavila téměř každého. A to je zřejmě důvod, proč Divadlo Jára Cimrmana sklízí úspěch již téměř padesát let a z fiktivního génia se tak stal český fenomén.

Můžeme také říct, že jednotlivé prvky, ačkoliv jsme si je rozebrali odděleně, nemůžou jeden bez druhého existovat. Hry Divadla Jára Cimrmana můžeme přirovnat ke skládance. Teprve po zapadnutí jednotlivých dílů vznikne úplný obraz. A kdyby scházel jen jediný kousek, výsledek již není tak dokonalý. Stejně tak po propojení výše zmíněných podob a prostředků vznikly tyto hry.

Použitá literatura

Primární literatura

CIMRMAN, Jára da, Ladislav SMOLJAK a Zdeněk SVĚRÁK. *Hry a semináře: úplné vydání*. Vyd. 2., dopl. Ilustrace Jaroslav Weigel. V Praze: Paseka, 2010, 565 s. ISBN 978-807-4320-361.

ŠEBÁNEK, Jiří a Jára da CIMRMAN. *Domácí zabijačka*. 1968.

Sekundární literatura

BEZRUČ, Petr. *Slezské písně*. První vydání. Brno: Doplněk, 2003, 173 s. ISBN 80-723-9144-5.

BROUK, Bohuslav. *Jazyková komika: Estetická studie*. Praha: Václav Petr, 1941.

HAŠEK, Jaroslav. *Zábavný a poučný koutek Jaroslava Haška*. První vydání. Praha: Československý spisovatel, 1973.

HAVLÍČEK BOROVSÝ, Karel. *Básně a epigramy*. 1. obnovené vydání. Ilustrace Josef Lada. Praha: Chvojko nakladatelství, 1997, 209 s. ISBN 80-901622-8-2.

HORÁNEK, Zdeněk, Ivan VYSKOCIL a Jan DVORÁK. *O divadelní komedii*. V tomto souboru vyd. 1. Praha: Pražská scéna, 2003, 263 s. ISBN 80-861-0231-9.

JEŽEK, Vlastimil a Zdeněk A. TICHÝ. *Šest z šedesátých: Lasica/ Schmid/ Smoček/ Smoljak/ Suchý/ Svěrák/ Štepka/ Vyskočil divadelní legendy malých scén*. První vydání. Praha: Radioservis, a. s., 2003, 307 s. ISBN 80-86212-32-9.

JIRÁSEK, Alois. *Staré pověsti české*. Ilustrace Mikoláš Aleš. Praha: Cesty, 1999, 254 s. ISBN 80-718-1294-3.

JUST, Vladimír. *Proměny malých scén*. První vydání. Praha: Mladá fronta, 1984, 304 s.

JUST, Vladimír. *Smysluplná hra s nesmyslem*. SMOLJAK, Ladislav a Zdeněk SVĚRÁK. *Divadlo Járy Cimrmana*. Druhé vydání. Praha: Melantrich, 1988, s. 302-307.

LAUDIN, Radek. *Křížem krážem po stopách Járy Cimrmana*. 1. vyd. Praha: Fragment, 2012, 101 s. ISBN 978-80-253-1377-0.

MACURA, Vladimír. *Znamení rodu: České obrození jako kulturní typ*. Druhé vydání. Jinočany: H&H, 1995. ISBN 80-85787-74-1.

MERHAUT, Luboš. *Cesty stylizace: Stylizace, "okraj" a mystifikace v české literatuře přelomu devatenáctého a dvacátého století*. První vydání. Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd České republiky, 1994, 234 s. ISBN 80-85778-03-3.

MOCNÁ, Dagmar. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004, 699 s. ISBN 80-718-5669-X.

NERUDA, Jan. *Básně*. První vydání. Praha: Československý spisovatel, 1956.

PASTYŘÍK, Svatopluk. Humor a vlastní jména v literatuře a komunikaci. In: *Karel Poláček a podoby humoru v české literatuře 19. a 20. století*. Vyd. 1. Boskovice: Albert, 2004, s. 48. ISBN 8073260255.

RUT, Přemysl. Cimrman / Smoljak / Svěrák: Předmluva. CIMRMAN, Jára da, Ladislav SMOLJAK a Zdeněk SVĚRÁK. *Hry a semináře: úplné vydání*. Vyd. 2., dopl. V Praze: Paseka, 2010, s. 6-17. ISBN 9788074320361.

SMOLJAK, Ladislav, Zdeněk SVĚRÁK a Jaroslav WEIGEL. *Divadlo Járy Cimrmana: divadlo, které se proslavilo*. První vydání. Brno: CPress, 2014. ISBN 978-80-264-0324-1.

SVĚRÁK, Zdeněk. Historie Divadla Járy Cimrmana. *Divadlo Járy Cimrmana: Dodatky*. Praha, Litomyšl: Paseka, 1993, s. 5-49. ISBN 80-85192-62-4.

ŠVAGROVÁ, Marta. Humor už ne jen pro elitu. *Týden: moderní zpravodajský týdeník*. Praha: K Service, 1997, roč. 4, č. 45, s. 44-45.

VONDRÁČEK, Jiří. Hra na skutečnost: Od rozhlasového pořadu Vinárna U Pavouka k Divadlu Járy Cimrmana. SVĚRÁK, Zdeněk a Jiří ŠEBÁNEK. *Vinárna U Pavouka*. Druhé. Praha: Paseka, 2001, s. 175-214. ISBN 80-7185-395-X.

ZEYER, Julius. *Radúz a Mahulena: [slovenská pohádka o čtyřech dějstvích]*. Vydání desáté, v nakladatelství Artur vydání první. Praha: Artur, 2006. ISBN 80-862-1677-2.

Internetové zdroje

BioLib - *Apodemus uralensis cimrmani* (myšice malooká). *BioLib.cz* [online]. 1999-2014 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: <http://www.biolib.cz/cz/taxon/id479113/>

BioLib - *Heterometrus cimrmani* (veleštír Cimrmanův). *BioLib.cz* [online]. 1999-2014 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: <http://www.biolib.cz/cz/taxon/id479504/>

Cimrman promluvil anglicky - Divadelní noviny. *Divadelní noviny* [online]. 2014 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: <http://www.divadelni-noviny.cz/cimrman-promluvil-anglicky>

Cyklostezka Járy Cimrmana. *Liberecký kraj - cestou necestou* [online]. 2011 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: <http://www.liberecky-kraj.cz/dr-cs/336-cyklostezka-jary-cimrmana.html>

Dobyť severního pólu v Nigérii. Publikum pobavil návrh sníst psy. *IDNES.cz/Kultura* [online]. 2014 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: http://kultura.idnes.cz/dobyti-severniho-polu-nigerie-de2-/divadlo.aspx?c=A140325_094627_divadlo_ts

Pošta představila legendu na kulatých známkách. Vynalezl je Cimrman. *IDNES.cz/Ekonomika* [online]. 2014 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: http://ekonomika.idnes.cz/posta-predstavil-znamku-s-podobiznou-cimrmana-flm-/ekonomika.aspx?c=A141126_140039_ekonomika_fih

7796 Jaracimrman. *JPL Small-Body Database Browser* [online]. 2009 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: <http://ssd.jpl.nasa.gov/sbdb.cgi?sstr=7796;orb=1>